

ตอนที่ 5

การขยายวงวรรณกรรมออกสู่ประชาชนในสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยุธยา

ความมุ่งหมาย

- เพื่อศึกษาสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวทางวรรณคดี
- เพื่อศึกษามูลเหตุที่ทำให้วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 กระจายความเชริญออกสู่ประชาชน
- เพื่อศึกษาความมุ่งหมาย การดำเนินงานและความสำเร็จของการจารึกวิทยาการที่วัดพระเชตุพนฯ
- เพื่อศึกษาประวัติการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย
- เพื่อศึกษาภาระและงานวรรณกรรมในสมัยนี้

วิธีศึกษา

ให้นักศึกษาอ่านบทเรียนตอนที่ 5 และพิจารณาเหตุผลของความเคลื่อนไหวทางวรรณคดีด้วยตนเอง โดยวิธีวิเคราะห์จากเหตุการณ์บ้านเมืองและสภาพแวดล้อมสมัยนั้นเป็นสำคัญ ให้อ่านวรรณกรรมและหนังสือประกอบความรู้ต่อไปนี้

- ย่อประวัติพระเชตุพนฯ ของพระรัตนเวที
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ ของ กรมศิลปากร
- วิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย ของ อำนวย จันทร์จิรา
- บทละครเรื่องระเด่นล้นได ของ พระมหาມานตรี (กรรพย์)
- บทละครเรื่องพระมະเหลาไถ ของ คุณสุวรรณ
- นิราศเดือน ของนายมี (มีในภาคผนวกท้ายหนังสือนี้)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนมภพเมื่อ พ.ศ. 2330 พระนามเดิมคือ พระองค์เจ้าชาย ทับ ทรงดำรงพระอิสริยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2356

พระองค์ทรงเป็นเจ้าชายที่แคล้วคล่องในกิจการแผนดินหลายหน้าที่มาตั้งแต่ดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้า เดยทรงนำทัพรบพ่าย เดยทรงว่าการกรมท่า ทรงมีความรู้ความสามารถถึงขนาดกำกับการสร้างกองเรือพาณิชย์และทรงติดต่อใกล้ชิดกับบรรดาพวกรัฐบาลพ่อค้าชาวญี่ปุ่น บรรดาชาวญี่ปุ่นมีทัศนะต่อพระองค์ว่า ทรงมีพระปรีชาสามารถฉลาดเฉลียวและทรงมีความรู้เป็นเลิศ¹

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดามেื่อ พ.ศ. 2367 ทรงอยู่ในราชสมบัติ 27 ปี เสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2394

พระราชากรณียกิจสำคัญของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ คือ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก์ที่เคร่งครัดมาก โปรดเรื่องการสร้างวัดเป็นพิเศษ นายมี มหาดเล็กกวีสำคัญในสมัยนั้นเขียนไว้ในกลอนเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติฯ ว่า

“ทูลเรื่องอื่นมิได้ชื่นเหมือนเรื่องวัด	เวียนแต่ตรัสสามไก่ให้ฝัน
ถึงวัดนั้นวัดนี้เป็นนรันดร์	ถึงเรื่องปั้นเขียนถากสลักกลึง
วัดโน่นแล้ววัดนี้ยังรับสั่งเร่ง	เตือนตำเบงทำไปให้ขำขึง
พวกนายด้านนายงานเร่งการตะบีง	ให้ทั่วถึงถ้วนวัดจังหวัดราย”

โปรดให้สร้างวัดขึ้นใหม่ 3 วัดคือ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดหนองบัว วัดเทพธิดาราม และวัดราชนัดดาราม นอกจากนั้นยังทรงบูรณะวัดที่เริ่มชำรุดทรุดโทรมอีกเป็นจำนวน 50 วัด เช่น วัดราชโอรส วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนฯ วัดอรุณฯ วัดพระพุทธบาท วัดราชสิงห์ วัดสุทัศน์ วัดคากลปุน วัดอัมพวันฯ เป็นต้น² ทรงสนับสนุนให้เจ้าชายและผู้มีเงินในสมัยนั้นสร้างและทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัด โดยพระราชทานเงินให้เป็นทุนเริ่มต้น เจ้าชายเหล่านั้นก็จะบริจาคทรัพย์ส่วนตัวสมทบทั่วทุกแห่ง สร้างหรือบูรณะวัดไปจนเสร็จสมบูรณ์ นายมีกล่าวไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติฯ ว่า

¹ เวลา, วอลเตอร์ เอฟ นิจ ทองโภคิต แปล แผนดินพระนั่งเกล้าฯ หน้า 3

² ศิลปการ, กรม ต้านานวัตถุสถานต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา หน้า 8

“สุริยวงศ์ทรงรับกับพระยา
คิดเลื่อมใส่ปลสรงเริ่มร่างวัด
ด้วยทรัพย์หลวงดวงดาวล่อลงพอกการ

กีปรีดาปราโมทย์ด้วยโปรดปราน/
บ้างเบลี่ยนผลัตสร้างใหม่ถ่ายสถาน
กีพลอยงานเจือลงประจงเจิม

มีเจ้านายและคนมีเงินเป็นจำนวนมากโดยเด็ดขาดนิยม เป็นสาเหตุสำคัญท้าให้
อารามต่าง ๆ งดงามเป็นที่เจริญครั้งชาของประชาชน ชาวบุโรปบันทึกไว้ว่าในพระนครมีพระ
สงฆ์อยู่ริมน้ำหนึ่งแห่งหนึ่งมีรูป¹ นับว่าการพระศาสนาในสมัยนั้นเจริญรุ่งเรืองยิ่งนัก

ทางด้านศิลปะ การแกะสลัก ปฏิมากรรม จิตกรรม สถาปัตยกรรมและศิลปะสาขา
อื่น ได้พัฒนาขึ้นจนมีคุณภาพดีกว่าในรัชกาลก่อน ๆ ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้น แต่อย่างไรก็ตามศิลปะ
ที่รุ่งเรืองเหล่านั้นล้วนเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ศิลปกรรมชิ้นเอกที่สร้างขึ้นใน
แผ่นดินนี้ รวมอยู่ที่พระราชวังที่สร้างหรือที่ปฏิสัชรณ์ใหม่ทั้งสิ้น บันทึกของชาวบุโรปล่าว่า
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเจ้านายชั้นสูงทรงอุปการะศิลปะมากที่สุด ในพระราชวังและวังเจ้านายมี
ศิลปินฝีมือดีประจำอยู่

ส่วนการส่งเสริมวรรณคดี กล่าวกันว่าวรรณกรรมในสมัยนี้ เริ่มกระจายออกจากราช
สำนักไปสู่ประชาชนแล้ว ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงส่งเสริมงานวรรณกรรม
ในราชสำนักเป็นพิเศษเหมือนรัชกาลก่อน ๆ กวีทั้งหลายจึงกระจัดกระจายออกไปเพียงบารมีเจ้า
นายตามรั้ววังต่าง ๆ การที่ไม่โปรดและส่งเสริมให้เจริญในราชสำนักเช่นนี้ กลับทำให้วรรณ
กรรมขยายตัวออกไปสู่ประชาชน อย่างกว้างขวาง กวีมีมากขึ้น ผลงานของกวีที่แพร่หลายใกล้
ชิดประชาชนมากขึ้นด้วย

---

¹ เวลาตา, วอลเตอร์ เอฟ. นิจ กองโสภิต แปล แผนผังพระนังเกล้าฯ หน้า 63

สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวางแผนการณ์

เหตุการณ์บ้านเมืองและสภาพแวดล้อมสมัยรัชกาลที่ 3 ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเคลื่อนไหวทางวรรณกรรม อาจประมวลได้ดังนี้ เช่น

1. ความสงบสุขของบ้านเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศไทย การพัฒนาบ้านเมืองอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ 1 และที่ 2 เป็นผลให้เกิดความเจริญและความสงบสุขโดยทั่วไป และเจริญต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 การส่งครามทั้งภายในและภายนอกประเทศไทยไม่มีเหตุการณ์นุนแรง สภาพบ้านเมืองที่สงบสุขดังกล่าวช่วยสร้างบรรยากาศในการประพันธ์วรรณกรรมได้ดี

2. ประชาชนนิยมอ่านหนังสือมากขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะการรวมเรื่องฟัง วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 และความรุ่งเรืองทางวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 2 ทำให้มีหนังสือจำนวนมากและล้วนเป็นหนังสือที่ดีที่น่าอ่านทั้งสิ้น ความนิยมในการอ่านดังกล่าวเป็นเหตุให้วงวรรณกรรมพ洛ยคึกคักและมีชีวิตชีวามากขึ้นด้วย

อีก เมื่อความนิยมในการอ่านเพิ่มขึ้น ย่อมทำให้ประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้นด้วย จึงเกิดกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น หนังสือที่แต่งก็มีมากขึ้น กิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนการศึกษา วรรณกรรมประเพกษาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะวรรณกรรมเบ็ดเตล็ด เช่น เพลงยา จตหมายเหตุ บทเห่กล่อม สุภาษิตและนิทานคำกลอน

3. ความนิยมของประชาชนในการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ยังไม่เปลี่ยนแปลง

4. การส่งเสริมพุทธศาสนาอย่างจริงจัง มีผลให้เกิดวรรณกรรมศาสนามากขึ้น

5. สถานภาพของการลัทธิเริ่มเปลี่ยนไป แต่เดิมลัทธิในกับลัทธิในภายนอกแยกจากกันโดยเด็ดขาด เนื่องจากถือกันว่าลัทธิในเป็นของสูงสำหรับราชสำนัก ครั้นเวลาล่วงเลยมาถึงรัชกาลที่ 3 ประชาชนทั่วไปมีโอกาสเข้าถึงลัทธิในมากขึ้น และลัทธิในก็เริ่มพัฒนาโดยอาศัยศิลปะชั้นสูงของลัทธิในด้วย การที่ลัทธิในและลัทธิในใกล้ชิดกันมากขึ้น เช่นนี้ย่อมเป็นผลดีทำให้วงการลัทธิได้รับความนิยมแพร่หลาย บทลัทธิในก็เริ่มเป็นจำนวนมากและมีคุณภาพสูงขึ้นกว่าแต่ก่อนด้วย นับแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ลัทธิในและลัทธิในมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น เช่น ลัทธิในของหลวงซึ่งมีแบบแผนเป็นมาตรฐานก็ไม่สูงส่งเท่าชัดอย่างลัทธิในของก่ออิทธิพลต่อไป

6. การคิดค้นประดิษฐ์เครื่องพิมพ์หนังสือไทยอย่างจริงจัง มีส่วนทำให้วงวรรณกรรม "ไทยเริ่มแพร่หลายนับตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา"

7. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยและเห็นความสำคัญของ การกีฬา หากได้มีการส่งเสริมวงกวีในราชสำนักตั้ง เช่น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นเหตุให้เกิดวงกรรมการมั่นอยู่ใหญ่แพร่หลายทั่วไป กวีในสมัยนี้มีอิสรภาพทางความคิดมากขึ้น ทำให้เกิดวรรณกรรมส่วนบุคคล เช่น นิราศของสุนทรภู่ และของกวีคนอื่น ๆ และยังเกิด วรรณกรรมในแนวใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน คือวรรณกรรมประเภทล้อเลียน เสียดสี เช่นเรื่อง อุณหุท ร้อยเรื่อง พระมะเหลาโถและระเด่นลันได เป็นต้น

จากเหตุการณ์บ้านเมืองและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้ว มีส่วนสำคัญทำให้วงวรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 ความเจริญทางด้านปริมาณ คือ มีการแต่งวรรณกรรมขึ้นเป็นจำนวนมาก และในปริมาณของวรรณกรรมนั้นย่ออมมีทั้งวรรณกรรมที่มีคุณค่าและด้อยค่าทางวรรณคิลป์ ประปันกัน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการจารึกวัดโพธิ์

ตั้งแต่ พ.ศ. 2332 ถึง 2334 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรดให้บูรณะวัดโพธาราม ให้เป็นพระราชมณฑลใหญ่ สร้างงานสมกับเป็นวัดอยู่ชิดพระบรมมหาราช รัง พระราชนานมใหม่ๆ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส (ต่อมาในรัชกาลที่ 4 เปลี่ยนเป็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม)

พ.ศ. 2374 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระภูมิ ทอดพระเนตรเห็นชาววัดถุ สังฆเสนาสนะที่สถาปนามาถึง 30 ปีเศษ ชำรุดทรุดโทรมลงเป็น อันมาก จึงมีพระราชดำริจะปฏิสังขรณ์และสถาปนาขึ้นใหม่อีก โดยโปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแบ่งปันกันรับภาระคุณการปฏิสังขรณ์และการก่อสร้าง เริ่มงาน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2375 การบูรณะครั้งนี้ได้ขยายของเดิมให้กว้างใหญ่และแก้ไขให้คงทนขึ้นในบางส่วน เช่น ขยายพระอุโบสถเก่าและวิหารทิศ¹

ในการปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ มีพระราชประสงค์พิเศษอีกประการหนึ่งคือ ทรงตระหนักรว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงพื้นฟูความเจริญด้านวัฒนธรรมและศิลปะให้เริ่มต้นเป็นแบบ แผนไว้แล้ว ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงปรับปรุงคุณภาพของงาน ด้านต่าง ๆ ดังกล่าวตนนั้นจนเป็นมาตรฐานสมบูรณ์ เมื่อมาถึงแผ่นดินนี้ก็ควรนำความเจริญของศิลปะ วิทยาการทั้งมวล ซึ่งส่วนใหญ่กำเนิดจากราชสำนักกอ廓มาสู่ประเทศไทยให้เป็นการแพร่หลาย ทรงเล็งเห็นโอกาสเหมาะสมคราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ควรให้จารึกวิทยาการต่าง ๆ ลงไว้เป็นแหล่ง เล่าเรียนความรู้ของมหาชนสืบไป

¹ รัตนเวที, พระบ่อประวัติพระเชตุพน หน้า 5

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลือกสรรตัวรับตำแหน่งสมควรแก่การเล่าเรียน ทั้งที่เป็นของเก่าและที่โปรดให้แต่งขึ้นใหม่ จารึกแผ่นศิลา ประดับไว้ในบริเวณวัด วิชานางอย่างมีรูป เขียน รูปปั้นประกอบคำอธิบาย จารึกวิชาการดังกล่าวแบ่งเป็น 8 หมวดคือ

1. หมวดประวัติ
2. หมวดพราหมณศาสตร์
3. หมวดตำรายา
4. หมวดวรรณคดี
5. หมวดสุภาษิต
6. หมวดท้าเนียบ
7. หมวดประเพณี
8. หมวดพลานามัย

หมวดประวัติ

จารึกประวัติการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ครั้งสำคัญ ๆ ดังนี้

ก. จารึกครั้งรัชกาลที่ 1 เป็นร้อยแกร้ว แสดงพระราชประวัติที่จะปฏิสังขรณ์ รายการปฏิสังขรณ์ การเคลื่อนย้าย และการก่อสร้างใหม่โดยละเอียด จารึกนี้ ทำให้ได้ทราบว่าสิ่งใดได้มีขึ้นแล้วแต่ครั้งรัชกาลที่ 1

ตัวอย่างคำจารึก

“..... ทำศาลาเรียห้อง เจ็ดห้อง เก้าห้อง เป็นสิบเจ็ดศาลาเขียนเรื่อง
พระชาดกห้าร้อยห้าสิบพระชาติ ทั้งตำรายา และถูกเชิดดนไรเป็นกาน
ทำกำแพงแก้วล้วนรอบนอก มีประตูห้ามประตับบกระเบื้องถวยสีประตู มี
อสูรประจำประตูละคู่ มีประตูห้ามประตับบ กระเบื้องเคลือบเก้าประตู
ทั้งประตูกำแพงคันสองเป็นสิบเบ็ดประตูมีรูปสัตว์ประตูละคู่ เป็นรูป
สัตว์สี่สิบสองตัว .....

จารึกนี้ติดอยู่ในวิหารทิศพระโลกนาคมุหลัง

ข. โคลงดันเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน พระนิพนธ์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิต
ชิโนรส เป็นนิพนธ์ขนาดยาวมาก โคลงดันจำนวนถึง 393 บท ร่าย 3 บท เนื้อเรื่อง ทรงกล่าวถึง
ประวัติการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลที่ 3 โดยพิสดาร บอกตำแหน่งของวัดถุสถานต่าง ๆ บอกรายการ
จารึกวิชาการทั้งปวง และความรู้เรื่องภาษาไทยซึ่งในวิชาศิลปะ และการช่างก่อสร้าง ร่ายตอน
ท้ายเรื่องได้บอกพระนามและนามแม่กองควบคุมงานทุกส่วน ตลอดจนพระนามและนามผู้ประพันธ์
คำจารึกด้วย น่าเชื่อว่ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ขัณณัณ คงต้องทรงควบคุม

งานปฏิสังขรณ์ใกล้ชิดมาก จึงทรงรอบรู้กิจการปฏิสังขรณ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกรายการ
โคลงดั้นเรื่องนี้นับว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความรู้ทางช่าง รสชาติของวีนินพน์ และเป็นสมมือนคู่มือนำเที่ยวชมวัดพระเชตุพนฯ อย่างพิสดารอีกด้วย
ตัวอย่างโคลงดั้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ

จักรพรรดิวัตต์โปรดสร้าง	สำสม สินแส
ทวากพิธีใบบูร्य	บอกแจ้ง
พระยิ่งพระยศอุดม	ดาลเกริก เกียรติญา
ร้อยโลกรุ๊ๆแล้ง	เลื่องคุณฯ
ภาพธรรมดามาหทั้งคู่	คหา กุมເຍ
คือแททย์ให้ยอดค	ยิงอ้าง
ยลลงค์กือภราอา	وانุภาพ นาพ่อ
ในภาพพุ่นสร้างเสี้ยน	ศึกrama
มีแทนศิลาล้านแปลก	เปลี่ยนหลาย เลຄແຮ
สำสัตว์สมสรรพมา	ภาคสร้าง
เกษตรและอุศภาราย	เรียงเจก รูปถูก
บางปีบางตั้งข้าง	แคคืน ¹

ค. โคลง Jarvis การปฏิสังขรณ์สถานที่ต่าง ๆ แต่เป็นโคลงสีสุภาพดีไว้ที่ผนังของสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ ในที่เดลະแห่งเมืองนานาโคลงมากน้อยต่าง ๆ กัน โคลงดังกล่าวเป็นบรรยายที่มาของ การก่อสร้าง รายลະเอียดในการก่อสร้างบอกค่าจ้างช่าง ชื่อผู้ควบคุมการก่อสร้างและประโยชน์ใช้สอยของอาคาร สถานที่ แต่ได้นឹ่อความดี แต่น่าสังเกตว่ามีหลายฝีปากและส่วนใหญ่ไม่ได้เท่าโคลงดั้นของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ ที่กล่าวแล้วในข้อ ข.

สถานที่ประดับแห่งศิลารักษ์บอกประวัติการปฏิสังขรณ์ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ทิศทั้ง 4 ทิศ ศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ ระเบียงล้อมพระสูปหอไตร ศาลาทิศ ศาลาราย หอ划 มณฑ์ โรงกรักและสะพานน้ำเป็นต้น

¹รูปคินเหล่านี้ คือ อับเนาจำแนกได้ 4 ประเภท คือ

- 1) รูปคน (ลันเต่น) มีเทวดา นักปราชญ์ นักกรน และเศรษฐี 2) รูปสัตว์ เช่น ม้า สิงโต
- 3) เครื่องใช้ เช่น อ่างบัว กลองหิน อ่างประกอบเสามังกร 4) เหลา มีเจดีย์ (กะ) อาคารและเก่งจำลอง อับเนาที่วัดพระเชตุพนฯ มีทั้งของที่มาจากเมืองจีน และที่คุณไทยจ้างจีนทำเลียนแบบขึ้น

ตัวอย่างโคลงสุภาพอาจารย์การปฏิสัมสาร

นายน้อยมหาเด็กผู้	บุตรพระยา ชีเบอร์กุ
คุณช่างร่างงานฯ	ทั้งทั้ง
พระสมุห์ชื่อเฉิมมา	จันอีก องค์เออย
ประจำจำจับรับงานดัง	แต่งให้ดีเดียน
โรงกรังรังรักษาไว้	(Jarvis คานาเรย์ที่ 16) .
ทรงอุทิศทั่วชินพงศ์	เป็นสงฆ์ ทานนา
จีวรสไบสบง	เพื่อย้อม
พินไซไฟน้ำพร้อม	รัดอก เอวเออย
	สิงสร้างร่างขัน
	(Jarvis ทรงกรัก)

หมวดพระพุทธศาสนา

อาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เว็บเรียงไว้เป็นร้อยแก้วทั้งหมดประดับไว้ตามที่ต่างๆ หลายแห่งแยกเรื่องได้ดังนี้

1. อาจารย์เรื่องพระสาวกเอตทัคคะ จำนวน 41 องค์ มีพระมหาภัsspa เกระ มหาภัจจา ยนเกระ รัฐภูปะเกระ โมมราชเกระ เป็นต้น อาจารย์นี้ติดไว้ที่เชิงผนังหน้าต่างพระอุโบสถ
2. อาจารย์เรื่องพระสาวิกาเอตทัคคะ 13 องค์ เช่น พระนางเขมา พระอุบล วรรณา พระธรรมกิณนา และพระสิงคามาตา เป็นต้น ติดไว้ที่ผนังหัวง่วง หน้าต่าง วิหารพระนอน
3. อาจารย์เรื่องอุบาสกเอตทัคคะ 10 คน เช่น อนากบิณฑิกอุบาสก พระยามหานาม สาภิราช ชีวกโภการภัจ เป็นต้น ติดไว้ที่วิหารพระนอน
4. อาจารย์เรื่องอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน มีนางสุชาดา นางสุปิยา และนางกพาอุบาสิกา เป็นต้น อาจารย์นี้ติดไว้ที่วิหารพระนอน
5. อาจารย์เรื่องอสุรา 10 และญาณ 10 กล่าวถึงชาติผันผันเกลียด 10 อาย่าง และญาณ อันเป็นเครื่องพิจารณาสังขาร 10 ประการ อาจารย์นี้ติดไว้ตามผนัง พระวิหารทิศตะวันออก
6. อาจารย์ภาษาหุง ตรงกับเนื้อเรื่องในพระปฐมสมโพธิกถา ปริเจนมารวิชัยติดไว้ที่ผนังพระวิหารทิศใต้

7. جارีกเรื่องพระพุทธบาท ณ ที่ต่าง ๆ เช่น บันยอดเขาสุวรรณภูมิ และยอดเขา
รังรุง เป็นต้น jarīkนี้ประดับที่ผนังพระวิหารทิศตะวันตก
8. jarīkเรื่องธุดงค์ 13 องค์ ติดที่ผนังวิหารทิศเหนือ
9. jarīkเรื่องชาดก ตอนนิทานกถา เป็นชาดก 24 เรื่อง ติดที่ศาลาคู่หน้าพระมหาเจดีย์
10. jarīkเรื่องมหาวงศ์ เป็นเรื่องยาว ติดไว้ตามผนังตรงหน้าต่างวิหารพระนอน
11. jarīkเรื่องนิรยกถา และเปตยกถา กล่าวถึงกรรมอันทำให้บุคลอกนรกขุมต่าง ๆ
และรูปลักษณะของประเทศ 12 จำพวก jarīkนี้ติดที่ศาลาการเปรียญ
jarīkเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่กล่าวนี้ ใช้ภาษาเรียงความที่เข้าใจง่ายประโยชน์สั่ง ๆ
ไม่มี “สำนวนวัด” ปนมากันก็เห็นได้ชัดเจนว่าตั้งใจสอนคติธรรมแก่คนพื้นบ้านหัวไป ให้เข้าใจ
ได้ง่ายด้วยภาษาเหมาะสมกับระดับความรู้ความคิด

ตัวอย่างความเรียงเปตยกถา

“ยังประเทศ 1 ไถนาอยู่ทึ่กกลางวันกลางคืน กินเปลวเพลิงอันเกิดขึ้นแต่ตัวโโคและ
ไถปฐักเป็นอาหาร เพลิงไหม้ภายในอยู่เป็นกิจ กรรมอันใดให้ผลวิสัยนาว่าประเทศนี้กสิกปริโล^๑
แต่ก่อนเป็นชาวนา แบกไถเพื่อจะไถนาชาวบ้านซักชวนไปบูชาพระพุทธเจ้า บุษพวนันประมาท
ว่า ถ้าพระเจ้าไถนาให้เรา เรา กจะไปบูชาพระเจ้า พระเจ้าไม่ไถนาให้เรา เรายังไม่บูชา พระพุทธ
เจ้าแล้ว อิมนา กมมวีปากเน กธรรมสบประมาทเท่านี้ให้ผล จึงมาเกิดเป็นประเทศไถนา”

หมวดวรรณคดี

jarīkที่เป็นวรรณคดีมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นร้อยแก้วคือเรื่องนารายณ์สิบ
ปาง เรื่องเบื้องต้นรามเกียรติ และนิทานสิบสองเหลี่ยม

วรรณคดีที่เป็นร้อยกรองมี 5 เรื่อง คือ

1. ตำราฉันท์วรรณพุตุ บทพระนิพนธ์ของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชัยในรัตน เรียน
เรียงขึ้นโดยอาศัยต้นฉบับคัมภีร์พุตุโตทัย ภาษาบาลี อธิบายวิธีแต่งฉันท์ เรียนลักษณะบังคับ
เป็นผังไว้ให้ดู มีตัวอย่างประกอบทุกฉันท์รวมทั้งสิ้น 50 ฉันท์

ตัวอย่าง รจิราฉันท์

จะແແລງພີເມະນຸກວາວອຣຣມ	ນິພັກຮ່ານຸສນ
ນີເສນອອະເຫດວຸລນພິມລ	ກົມງຄລາ
ດີເຮັດບທພຈບຣີຫາ	ວິຖາຣກາ
ຈຸຕະຕູເພື່ອຫົນບວຮາ	ນຸສາສນ໌ອີບາຍ

jarīkตำราฉันวรรณพุตุ ประดับไว้ที่เสาะเปียงพระอุโบสถชั้นใน

2. ตำราฉันท์มาตรฐานบพิธ พนธน์เช่นเดียวกัน มีทั้งหมด 8 ฉันท์ ตัวอย่าง เวตา
พิชิตฉันท์ (มีลักษณะคล้ายกลอนแปด)

ดุจหนึ่งเสนาบดีกระษัตริย์

ไม่หละลัดยุบราชสานาตรา
บังคับความตามพระไอยการ
โปรดปรานทานเป็นประทัดจะตัดดี

เวตาพิชิตฉันทบท

นิพนธ์พจน์บอกขวนกีถัวนี้

อันกลอนเพลงเบงพระเสนอามนี

ดีฉันท์นี้แบบบ้างละอย่างละกล

Jarvis กัน ติดอยู่ที่เสาประดูเข้าระเบียงชั้นนอกห้องสีทิศ

3. ตำราเพลงยาวกลบท เป็นบทพระราชนิพนธ์ บทพระราชนิพนธ์และบทนิพนธ์ของ
กษิหทยาท่าน กลอนประภกตองตันที่เข้าใจว่าเป็นบทพระราชนิพนธ์นั้นมีสำนวนໄพเราะ ทั้งยัง
ได้แพรกพระราชคำริและพระราชนิยมเกี่ยวกับวรรณกรรมไว้อย่างแจ่มชัดด้วย ได้คัดมาทั้งหมด
ดังนี้

โดยนิยมสมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ประมวลหมู่มาตยาปารีชาณลาด

ให้บริบูรณ์พูนเพิมเฉลิมพระยศ

ชีวกรพระราชอุทิศประดิษฐ์ประดับ

จะได้เห็นเข่นกิปรายแยกคายความ

ด้วยก่อนเก่าเหลาลูกตระกูลปราษฎ

ย้อมฝึกหัดศึกษาข้างอาลักษณ์

ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหมาย

จะหาปราษฎเจียนจะขาดพระนคร

อันกุบุตรจะสืบสายไปภายหน้า

ให้ฝึกไฟในกุศลผลบุญ

พึงส่องเสพสัปปุรุษสุจริต

สดับเรื่องเรื่องปัญญาปรีชาชญาณ

เฉลิมลักษณ์กลอนเพลงบรรเลงແຄลง

จักจำแก่แก่แจงสังวาสารส

ฉลองพระราชนิพนธ์ยุบลบท

น้อมประณตบูชาพระอาราม

ประสังค์สำหรับผู้รู้กลอนอักษรสមາ

พยายามลอกເขີນຮ່າເຮັຍນວກ

ทั้งเชื้อชาติชนผู้ดีມีศักดิ์

ล้วนรู้หลักพากย์พจน์กลบทกกลอน

ประพฤติบำบิไปเสียสิ้นແຜนดินกระฉบ่อน

จึงขอพระพุทธาไตรยาคุณ

จะปรีชาแซ่บชื่นทุกหมื่นชุน

อย่ามัวมุ่นฝืนฝ่าสรabaນ

รู้ช้าชอบประกอบกิจเป็นแก่นสาร

ศุภाचิตพิสدارหมั่นอ่านเรียน

อันอักขรกลอนเพลงนักเลงเล่น
อย่าหลงให้ในฝีปากคิดพากเพียร
ก็ทรงทราบว่าสังวาสน์บัดจิต
แต่บูชาไว้ให้ครบจบสำนัก
อุทิศแทนสังคีตเครื่องดีดสี
พระทัยประสังค์จำนำงในพระโพธิญาณ
กลอนกลบมีทั้งหมด 64 อ่าย่าง ปรากฏพระนามและนามกรี ดังนี้
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ทรงพระราชินีพนธ์มากกว่ากึ่งอืน)
ขุนชันสิทธิ์
พระองค์เจ้านาม (กรมหลวงวงศาราชสันติ)
นายเกต
กรมหมื่นไกรสวิชิต
พระมหาณรงค์ (ทรงพย์)
หลวงลิขิตปรีชา
หลวงชาญภูเบศร์
จ่าจิตรนฤกษล
พระองค์เจ้าคเนจร (กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์)
นายช้าง (เปรี้ยญ) มหาดเล็ก
หมื่นนิพนธ์อักษร
นายนกมหาดเล็ก
นายทัตมหาดเล็ก

กลอนกลบที่นี้เป็นผลงานของกรี, อักษรซับนั้นหลายท่าน กรีมีโอกาสได้เลือกแต่ง
กลบที่ตนถนัด จะนั้น สำวนกลอนจึงໄพเราะเป็นพิเศษ เป็นแบบแผนการเล่นกลอนกลบที่
ที่สมบูรณ์มีคุณค่าและเป็นหลักฐานทางวรรณคดีที่น่าภาคภูมิใจ

ตัวอย่างกลบท นาคราชແลงฤทธิ์ บทพระราชินีพนธ์
ทุกคำเข้าก้าสรรวรัญจันถิ่ง
รึ่งใจทุกนุกจิตคิดคำนึง
ขึ้งแคนนางอย่างประหนึ่งจะคลังไคล
ให้เคลิ้มคสัมภสัมภอรานิทราตรีก

นึกโศกตรองน้องเอี่ยมีกด้วยเหตุไนน
ได้เห็นนวลเมื่อวันนั้นคิดหนึ่นใจ
ใครว่าเจ้าจึงมิให้พี่ไกลั้ดีง

กลอนกลบทั้งหมดติดไว้ที่สาระเบียงพระอุโบสถชั้นใน

4. ตำราโคลงกลบทมีประมาณ 30 อ่ายง ทุกโคลงไม่มีเฉลยไว้ให้ บางโคลงจึงเข้าใจ
วิธีถอดกลไกยากมาก พระนามและนามของกวีที่แต่งโคลงกลบท่าที่บอกไว้ คือ

กรมหมื่นไกรสวิชิต

พระเทพโมลี

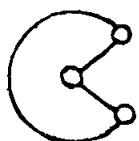
ขุนมหาสิทธิ์โวหาร

หลวงชาญญาณเบศร์

กรมหมื่นนุชิตธินรัตน์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ในเวลาต่อมา)

โคลงกลบท นอกจากจะเป็นแบบอย่างในการแต่ง ยังเป็น “เครื่องเล่น” ของกวีที่แสดง
ความสามารถในการซ่อนปมเป็นปริศนาไว้ให้ผู้อื่นคิดแก้ จะสังเกตได้ว่าโคลงกลบทบางอย่าง
ไม่ใช่แบบแผนที่มีมาแต่เดิม เป็นกลที่คิดและตั้งขึ้นใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม กลบทย่อมเป็นเครื่อง
หมายแสดงความสามารถของกวีและความรุ่งเรืองของวรรณกรรมประเพทร้อยกรองในสมัย
นั้น ๆ อย่างแท้จริง

ตัวอย่าง โคลงกลบท ตลอดกาลงานหา

ฤาเสิ่ห์รักระลีกธู

ว่าเจ้าหวังใจ

ตลอดกษักยนต์ตัก

กระดากรชู

(มีฝอยบรรยายเชิงบอกไปเบ็ดเตล็ด)

โคลงกลบท นาคโส ณฑิก ขุนมหาสิทธิ์โวหาร แต่ง

แสงทุกข์ทวีเทวะชัยให้

ใจข่อนข้อนอกตี

สุดที่มาดสวางค์รี

นางลับลี้หลีกส้อน

5. โคลงภาพเรื่อง รามเกียรติมีทั้งหมด 435 บท เป็นโคลงสีสุภาพฝีปากดี แต่เนื้อ
เรื่องไม่ติดต่อกัน เพาะแต่งบรรยายตามภาพจำหลัก ซึ่งเลือกจำหลักเฉพาะตอนที่เป็นภาพงาม ๆ
เท่านั้น กวีที่แต่งโคลงชุดนี้เข้าใจกันว่ามี 5 ท่าน คือ กรมหมื่นไกรสวิชิต หลวงชาญ ญาณเบศร์
หลวงสุวรรณอักษร ขุนมหาสิทธิ์โวหาร และนายนุช มหาดเล็ก

ตัวอย่าง โคลงภาพรามเกียรติ

กุมภ์แหน๊ เพชณชาตเม้า
ลิงส่องในครก
กำแหงหนุมานซาก
ไถ่ขี้ดีช้ำ
มัดลงกับหลักกลึง
ไสศชัยบม้าแทง
วายบุตรหลุดโลมแรง
ผลาญยักษ์หักคอช้าง
โคลงภาพรามเกียรติ จารึกได้แผ่นศิลาจำหลักภาพ ซึ่งติดที่ผนังรอบฐานพระอุโบสถ

รุ่มยก
โขลกจ้า
ชิงสาก ได้เย
ยกษร้ายตายเตียน

กลางแปลง
ค่าวังค้วัง
เร็วรวด
ชีพมวยหมอดวาย

ด้านนอก

หมวดสุภาษิต

จารึกเนื้อร้องประเกทสุภาษิต แต่งเป็นร้อยกรองทั้งหมด 5 เรื่อง คือ

1. ฉันท์กฤษณาสอนน้อง กรมสมเจติพระปรมานุชิตรชโนรสทรงนิพนธ์ มีพระประสงค์เพื่อแก้ไขสำนวนของ พระราชนิพนธ์และพระภิกษุอิน ซึ่งแต่งไว้ครั้งกรุงธนบุรี ทรงพระดำริว่า ฉบับเดิมที่แต่งไว้นั้นฝีปากอ่อน懦 พระเป็นกวีชนบท ดังฉันท์เริ่มเรื่องว่า

เปลกแปลงแสดงพจนเพรงเชลงลักษณบรรยาย

ชาวชนบ้านทิบาย

ประดาษ

ไปสมเสnoonบเสmomสmanมุ่ประกาค

อยกชยาคณาปราชญ

ทั้งมวย

รังสรรค์สารพอจักขานจักคู่พจนควร

เงนยสนาอยส์ นานนเนียง

กวางรี

เนื้อร้องสุภาษิตเตือนใจสรีที่ครองเรือน คนแต่ก่อนนิยมท่องจำกันมาก เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่จำเป็นและนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ กับทั้งสำนวนของคำประพันธ์มีรสไฟรวม ประทับใจผู้อ่าน เช่น

เท้าคาดแลเท้าแขน

จนองค์เօ่นฤาเขินนาม

หนึ่งสนธยาาม

แลแวงพูดเพื่อนเคหา

หนึ่งนั่งເອາປ່າທຽງ

គິບປັບໂສກາ

ໂຍກຢ້າຍວິກາຮກ

ຍປະເກທຫລາກຫລາຍ

หนึ่งสิบห้าปีบันได	อีกร่วมไม้แลตกากาย
นอนนั่งยังชานชาญ	สถาลท้องวิถีทาง
ล้วนเลคอปป์ลักษณ์	ทุรลักษณานาง
ราคีคดีหมาย	กระมลผู้วรรณดาตน
ฉันท์กฤษณาสอนน้อง	เจริคติดไว้ที่ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังเหนือ
2. ฉันท์พาลีสอนน้อง	เนื้อร้องไกลีเคียงกับโคลงพาลีสอนน้องที่แต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ศิօบรมเรื่องการรับราชการ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท แต่งเป็นอินทร์เชียร์ฉันท์โดยตลอด 34 บท จบด้วยโคลงสี่สุภาพกระทู้
ตัวอย่างฉันท์พาลีสอนน้อง	
ฝ่าไฟห้อย่า่อ่าโง	ณ พระโรงระแวงระวงศ
พระสนมอย่านึกหวัง	ชำลักษลอบชำเสื่องแล
ทูลสอนองค์ดีได	เมื่อพักตร์ให้รับผันแปร
สบเนตร บ่ ห่างแท	เสนอถ้อยคำยสำราญ
เรื่องนี้เจริคติดไว้ผนังด้านในศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังใต้	
3. ร่ายสุภาษิตพระร่วง อ้างไว้ตอนดันเรื่องและในโคลงปิดเรื่องว่า เป็นคำสอนที่มีมาแต่สมัยพระร่วงสุโขทัย เริ่มเรื่องว่า	
ปางสมเด็จพระร่วงเจ้า	ເຜົາແຜ່ນກພສູໂຂກຍ /
มลักษณ์ในอนาคต	ຈຶ່ງພາຍພຈນປະກາຍ
เป็นอนุสานกถา	ສອນຄණາරชน
ท้วรدادลพึงเพียร	ເຮັນອໍາຮຸງຜຸດອາດມ
โคลงท้ายเรื่องกล่าวข้าอีก ว่า	
บัน ใจจำแนกแจ้ง	ພິສດາຮ ຄວາມເອຍ
กิต ยุบลบรรหาร	ເຫດໄວ
พระ ปິນຕົກສາດານ	ອຸດຮສຸຂໍ ໄກຍນາ
ร่วง ราชานามนี้ได	ກລ່າວສ້ອຍคำสอน
ลักษณะคำประพันธ์เป็นร่ายสุภาพ วรรณหนึ่งเป็นสุภาษิตบทหนึ่ง มีสุภาษิตทั้งหมด ประมาณ 170 บท สุภาษิตพระร่วงนี้นำเข้าว่าส่วนใหญ่เป็นของเก่า เพราะคำสอนแสดงวัฒธรรม ขนบธรรมเนียม ความเป็นอยู่ และความเชื่อแบบไทย ๆ ไม่พบอิทธิพลที่ข้องวัฒนธรรมต่างชาติปะปน กับทั้งถ้อยคำเป็นภาษาไทยด้วย	

ตัวอย่างสุภาษิตพระร่วง
 รักคนกว่ารักทรัพย์
 เห็นงามตาอย่าปอง
 ที่กับจมไม่ไฟ
 ทางแคล้วเลื่อนไคลคลา
 ภักดีอย่าด่วนเคี้ยด
 ที่ผิดช่วยเตือนตอบ
 อาย่าได้รับของเป็น
 ของฝากท่านอย่ารับ
 ที่ไปงมเพื่อน
 ครูบาสอนอย่ากรา
 อาย่าเปียดเสียดแก่มิตร
 ที่ชอบช่วยยกอ

สุภาษิตพระร่วง Jarvis คิดไว้ที่ผังดำเนินศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังหนึ่อ

4. ฉันท์ปริศนาอัษฎาพนร แต่งเป็นอินทริเชียรฉันท์จำนวน 122 บท โคลงสีสุภาษ
ปิดท้ายเรื่อง 1 บท เนื้อร้องคล้ายนิทานความว่า พระเจ้าทฤษฎาช ทรงกรุงโภสัมพี มีพระสถิ
ปัญญาต่ำธรรม ไม่อาจทรงบริหารบ้านเมืองเป็นปกติสุขได อำเภอจึงพร้อมใจกันเชิญเสด็จไป
ปล่อยไว้ที่กลางป่า รุกขเทวาทั้งแปดนิมิตกาญเป็นวนรมารับใช และผลัดเปลี่ยนกันกล่าวโคลก
ยันเป็นข้อปฏิบัติสำหรับพระราชา พระราชาไดฟังวนรทั้งแปดบรรยายความรู้สำคัญนั้นแล้ว
ก็บังเกิดพระสถิปัญญาเฉลี่ยฉลาดรู้แหลกการปักครองบ้านเมือง เสด็จกลับไปครอบครองกรุง
โภสัมพีเป็นที่พึ่งร่มเย็นแก่พระเพลเมืองสีบไป

ตัวอย่าง

จักรเสพย์ด้วยคน	กมลโภගລວມລາມ
แผ่นทรัพพมาตาม	ຄຸນໂລກຫັ້ງຫຼັງ
จักรเสพย์ด้วยญาติ	ຕະກູລພວກພົງສ
อย่าเยี่ยมرنองค	ອໜ້າກາຣົດແຄລົງ
จักรเสพย์ด้วยครู	ອັນອິທີຈິງຢໍາແຍງ
บູຊາສກາຮແຈງ	ຄຸນທ່ານອັນສັງສອນ
จักรเสพย์ด้วยปราชญ	ປະຈາອັນສາຮ
ประหยัดໃນບທກລອນ	ກລວກຍວາທີ
ฉันท์อัษฎาพนร Jarvis คิดไว้ที่ผังดำเนินของศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังได	

5. โคลงโภกนิติ Jarvis ไว้ว่า สมเด็จกรมพระยาเดชาดิศรัตนนิพนธ์ เป็นโคลงสีสุภาษ
จำนวน 435 บท โคลงเริ่มเรื่องกล่าวว่า นิพนธ์ขึ้นตามบรมราชนองการจากคำขอแก่ที่มีแต่โบราณ
โคลงโภกนิติ มุ่งสอนให้คนตระหนักในเรื่องต่อไปนี้

1. รู้จักตนเอง รู้สึกตานะของตน และสามารถช่วยตัวเองได เช่น รู้จักเล่าเรียน และ
แสดงทางทรัพย์สินเลี้ยงชีพด้วยตัวเอง

2. รัฐกิจผู้อื่น คือ รัฐธรรมดากของมนุษย์ รัฐกิจเลือกคบคน ปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมอย่างถูกต้อง

3. รัฐกิจสัจธรรม คือ ความดี ความถูกต้อง ความเป็นธรรมด้ารธรรมชาติของมนุษย์ และให้บำเพ็ญกุศลธรรม

ตัวอย่างโครงนิธิ

หิงห้อยส่องกันสู*	แสงจันทร์
ปัดเทียบเทียบวัดอัน	เอี่ยมข้า
กองเหลืองลู่สุวรรณ	ธรรมชาติ
พาลว่าตอนเองอ้า	อาจล้ำเรียกวี
ร้อยคนหาแก้วนแก้วลัว	กลางธรรมรงค์
พันหนึ่งหาปัญญาทาง	ยิ่งรู้
แสนคนเสาะคนตรง	ยิ่งยาก
ไปเก่าคนหนึ่งผู้	อาจอ้างอวยทาน
ฟักแฟงแต่งเต้าร้าว	งายล
หวานสิงได้ให้ผล	สิงนั้น
ทำงานห่ว่านกุศล	ผลเพิ่ม พูนนา
ทำบ้าปบ้าปชั้นชั้น	ໄล่เลี้ยวตามตน

โครงนิธิ jarikitidໄວที่ผ่านด้านนอกรากาลทิศ พระมณฑปทั้ง 4 หลัง เรียงลำดับ
โครงจากทางหลังได้ไปทิศตะวันออก

หมวดทำเนียบ

jarikitidทำเนียบ มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังนี้

1. ทำเนียบสมณศักดิ์ เขียนลายรดน้ำ เป็นอักษรขอม มีรูปตราและนามพระสงฆ์
ทรงสมณศักดิ์ ตำแหน่งและชั้นต่าง ๆ ในพระอารามสำคัญ และตำแหน่งที่ปักครองพระสงฆ์
ตามหัวเมือง jarikitidได้ตามบานหน้าต่างพระอุโบสถด้านใน

2. ทำเนียบหัวเมืองและผู้ครองเมือง บรรยายภาพเขียนรูปหัวเมืองต่าง ๆ 474 หัวเมือง
เป็นร้อยแก้ว

ตัวอย่างทำเนียบหัวเมือง

“เมืองนครนายก เมืองจัตวา เจ้าเมืองพระพิบูลสังคมรัฐที่อศักดินา 3,000
ชั้นกรมมหาดไทย เมืองพนัสนิคม ชั้นกรมท่าเมืองนครศรีธรรมราช เมือง

ເອກ ຜູ້ຄរອງເມືອງຫົວເຈົ້າພະຍານຕີຮຽນມາຮ່ວມມືດີ
ອັກຍິພິຣີບາກຣມພາຫຸ ຖືອສັກດິນາ 10,000 ເອກອຸ ຫັນກຣມພະກລາໂທມ ...."
ຈາກນີ້ຕືດຢູ່ໄວ້ກັບກາພເຂົ້ານ ທີ່ເນື່ອງ ຮະເບີ່ງລ້ອມພະອຸໂປສອກທັງ 4 ດຳນັ້ນ (ປັຈຸບັນ
ກາພເຂົ້ານລົບເລືອນໝາດແລ້ວ)

3. ໂຄງກາພຄນຕ່າງກາພາ ເປັນໂຄງດັນບຣຍາກາພຄນຫາຕິຕ່າງ ຖ 32 ຫາຕີ ຫາຕີ ລະ
2 ໂຄງ ບອກລັກຊະແຮງປ່ຽນກາຍ ອຸປິນສີຍແລະຄວາມສາມາດ ໄດ້ບອກຫຼືອກວິຜົ້າຕ່າງໂຄງ
ໄວ້ດ້ວຍ ມິກຣມໜຶ່ນນຸ່ງໃຫຍ່ໃນຮສ ຈ່າຈິຕຣນຸກລ ພຣະໝານປຣີຍິຕີ ຂຸນຮນສີທີ່ ພຣະມູນນີ້ນາຍກ ກຣມໜຸນ
ເທົ່ອດິຕຣ ກຣມໜຶ່ນໄກສຣວິຫີຕ ຫລວງໜ້າຍູບເບົກຮ ຂຸນມາສີທີ່ໄວ້ຫາຣ ພຣະສມບັດີບາລ ພຣະ ຍາ
ນຳເຮອບວິກຮ່ ກລວງຄຣີອັນຕາເດືອນ ນາຍນຸ່ມຫາດເລັກ ພຣະເທັກກະວີແລະກລວງລືບປີປີປີ່ຫາ

ຕ້ວຍຢ່າງກາພສູ່ປຸນ

ເພັດກາພພຶກຮ່າຍັ້ງ	ຫຼຸດໜົມ
ຮູບສູ່ປຸນປານຍືນ	ອຍ່າງໄວ້
ສອງແຫຍມຫຼຸກຫຼຸຍືພມ	ເປີຍນຸ່ນ
ເຄື່ອງແຕ່ງສຣເລື້ອໃຊ້	ຕ່າງສີ
ອູ່ເກາະສູ່ປຸນເວັງ	ວາງເຂາ
ເຂາຍ່ອມເປັນໜ່າງດີ	ແປດດ້ານ
ໂດຍຕໍ່ແຕ່ງຕາວເງາ	ງາມປລານ
ສປສິ່ງສິນຄ້າປ້ານ	ປິ່ນໂຕ
	(ກຣມໜຸນເທົ່ອດິຕຣ)

ກາພຝັ້ງເຄສ

ຝັ້ງເຄສສັກຫລາດເສື້ອ	ສີດຳ ໄສແຂ
ອິນກົງຮູນຫອງຍລ	ຍາບຍ້ອຍ
ກາງເກັງຫັດດຸມດໍາ	ຂອງເຄື່ອນ
ນາພິການໜ້ອຍຫ້ອຍ	ຫ້ອເປ່າ
ປະເທດກົ່ງກຳເກີອນ	ກັບອັງ ກຖະເຂຍ
ຝຣັນຫືນດຣເຂາ	ໄຫ້່ຫລ້າ
ທຫາຣປິນຫົບປ່າຍຮັງ	ຮັກຮ່ານ ແດນແຂ
ຈຣໂຈ່ໄພຮ່ຳພັນ	ເຄີກສຍອງ
	(ພຣະມູນນີ້ນາຍກ)

ຈາກນີ້ກາພຄນຕ່າງກາພາຕິດໄວ້ຕາມຜົນ້າງເລື່ອງສັກດີ ຕາລາຮາຍຮອບວັດ

หมวดประเพณี

Jarvis หมวดประเพณีเขียนเป็นร้อยแก้วทั้งหมดมี 3 เรื่อง คือ

1. เรื่องรามัญหุงข้าวทิพย์ เนื้อเรื่องเป็นนิทานตำนาน อ้างว่าเป็นเรื่องครั้งศาสนานะ
พระพุทธกุกุสันธ์ เป็น Jarvis 6 แผ่น ติดไว้ที่เฉลียงศาลาล้อมพระมนต์ปิดหน้า

2. เรื่องมหาสงกรานต์ เนื้อเรื่องคือตำนานท้าวภิลพرحمตัดพระเศียรของพระองค์
ธิดาทั้ง 7 เอาพาณรับไว้ แล้วผลักกันซึ่งพานพระเศียรแห่ง พระท้าชินเข้าพระสุเมรุทุก ๆ ปี มี
Jarvis 7 แผ่น ติดไว้ที่ศาลาล้อมพระมนต์ปิดหน้า

3. เรื่องรีวะบวนแห่งภูมิพุทธายาตราทางสسلامารค เป็นคำบรรยายภาพเขียนลักษณะ
การแต่งกายของข้าราชการบริพารตាแห่งหน้าที่ต่าง ๆ องค์ประกอบของระบบทวนเดินเท้ากระ-
บวนช้าง ระบบทวนม้า และระบบทวนรถ

ดัวอย่าง ระบบทวนแห่งภูมิพุทธายาตราทางสسلامารค-ระบบทวนช้าง

“คนแห่งพญาช้าง 21 ระบบทวน 805 ขุนหมื่นกรมช้างสารวัต 21

รวม 826 ระบบทวนวนารถือก 6 ระบบทวน ระบบทวนละ 5 คน

เป็น 30 กล่องชานแห่ช้างไฟร 6 จ่าปี 1 จากลอง 1 สารวัต 6

เป็น 14 ฝือธงฉานนำกล่องชาน 16 คนชีช้างในระบบทวน 21 ขุน

นางชีช้างแทรก 21 คนชีช้างทำยุนนาง 4 กลางช้างคชาหาร 4

ถือหวน 8 คน เดินรักษาช้างขุนนาง 21 ทนายตามขุนนาง 21

ระบบทวน 1040 เป็น 1157 รวมระบบทวนช้างทั้งสิ้น 2043”

Jarvis และภาพเขียนหมวดประเพณี ติดไว้ที่รัฐบาลฯ ต่อต่อไปจนถึงศาลา
คู่หน้าพระมหาเจดีย์

หมวดพลานามัย

Jarvis เป็นโคลงและนันท์สองเรื่อง คือ

1. โคลงภาพถูกเชิดตน โคลงสี่สุภาพจำนวน 85 บท เป็นโคลงเริ่มเรื่อง 5 บท อีก
80 บท เป็นการบรรยายภาพท่าถูกเชิดตน 80 ท่า โคลงเริ่มเรื่องกล่าวว่า มีพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนรงค์หริรักษ์ เป็นแม่กองหล่อรูปถูกเชิดตน 80 ตน เมื่อปีอกจุลศักราช
1198 (พ.ศ. 2379) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนศึกษาท่าต่าง ๆ ใช้เป็นแบบดัดตนแก่โรค

บอกพระนามและนามกวางดังนี้ พระนามสมเด็จพระนังเกล้าฯ กรมหมื่นนุชิตชินรส
นายปรีดาราช พระมุนีนายก หลวงชัยภูเบศร พระพุทธโมฆาจารย์ พระสมุห์จัน พ拉斯ยาน
ปริยติ พระเพชรชฎา จ่าจิตรนฤกุล พระองค์เจ้าศิริวงศ์ พระครีวิสุทธิวงศ์ สมเด็จพระสังฆราช

พระอัษฎากเรืองเดช กรมหมื่นไกรสราชวิชิต เจ้าพระยาพระคลัง พระอมรโมลี หลวงลิขิตปรีชา
พระยาธิเบศร์บดี พระรัตนมุนี พระองค์เจ้านวม พระองค์เจ้าทินกร จมีนราชนาค พระยอริย
วงศ์มุนี พระยาครีสหเทพ ขุนชันสิทธิ์ พระมหามนต์รี ออกญาโซภีกราชเศรษฐี พระยาราช
มนตรีบริรักษ์ พระสมบัติบาล พระยาไชยวิชิต พระยาบ้าเรอบริรักษ์ พระสุพรรณสมบัติ พระ
องค์เจ้าคณจาร และพระมหาช้าง

โคลงส่วนมากแต่งดี บรรยายทำดัดตนชัดเจน จุดความของแต่ละท่าในโคลง 1 บทได้
ครบถ้วน ถูกใช้ที่เป็นแบบดัดตนบอกชื่อไม่มีหลายชาติ เช่น ถูกใช้อินเดีย จีน ชาว ส่วนมากเป็น
นามถูกใช้ในวรรณคดี

ตัวอย่าง ตัดตนแก่ลมจันท์มาภู ลมเข้า ลมขา ลมหน้ายก

พระนารอทวายเร้า	ทรงวัน ท่านฯ
ขัดเข้าขานแล้วจัน	กามภูร้าย
ฉวยเท้าท่าเย็นหัน	เดินเยียง เหะแย
มือหนึ่งคั้นเข้าชัย	เสื่อมสันสิ่ม
(สมเด็จพระสังฆราช)	

แก้เอวขด ขัดขา

ชฎีลัดดวนนี้นา	นึกເອະ ใจເອຍ
ชี้ชือสังปติเหง	หง່ວມຮ້ອມ
ถวัดเท้าท่ามวยเตะ	ຕຶງເນື່ອຍ ຫາຍຫາ
แก้กະເວົາຂດຄ້ອມ	ເງົາຄູໂຍກໂຍງ
(พระราชนิพนธ์)	

แก้เส้นสลักทรง

ผู้พนวชจีนแจ้งชือ	หลีเจึง
อยู่เขตเข้าช้ำเหลือง	ตີ່ສີວ
ลัพธิท่านเคร่งເນັ້ນ	ເມືອງທ່ານ ປືອອອ
มือເວີຍພວາຫ່າງ	ຮະວັບເສັ້ນສລັກທຽງ
(ออกญาโซภีกราชเศรษฐี)	

ຈາກීໂຄลงກາພຖາມชີດດຸນ ຕິດໄວ້ຕາມຜົນໜ້າລາຍຮອບວັດ

2. ອົບໃຫ້ໂພຣິບທ “ໄມ່ບອກນາມຜູ້ແຕ່ງ ແຕ່ງເປັນກາພົຍຈັບ 16, ຈຳນວນ 144 ນທ ເນື້ອເຮືອງ
ໄມ່ເກີ່ວຂໍ້ອງໂດຍຕຽງກັບກາຮອນນຳມັຍ ແຕ່ກ່ລ່ວງອຸປາຫວົ່ວຕ່າງ ຖ້າ ອັນເປັນເຄື່ອງໝາຍຂອງຄວາມພິນາຄ

ของคนและการงาน เช่น ลางร้ายที่เกิดจาก ฝ่ายชามแตกเอง กลัวของเครื่องดูแลกลางลำต้น นกแสงกุหลาบเข้ามายังเมือง เกิดสุริย์ป่าราและจันทร์ป่าราในเดือนเดียวกัน เห็นเหมือนเป็นรูปวัว รูปช้าง และรูปกา เป็นต้น

เมื่อบอกอุบارةแต่ละอย่างแล้ว ได้บอกวิธีแก้อุบาร์กับไว้ทุกตอน ในตอนท้ายของเรื่อง บอกมนตร์บูชาแก้อุบาร์ที่เกี่ยวกับเทพยดา

ตัวอย่าง กथาย่อธิพธินาท

ผีโคลเดียงเกวียนเดินหน

ไปทันแก่ปرن

ประอุกแผลขุกวอดaway

หนึ่งโคลเคียงคูไถตาย

ในเอกอุบาย

อุบากอุบัติพึงกลัว

ม้าคลอตตัวเตี้ยสองหัว

คราเดียวสองตัว

ก็ดิพิตานา

Jarvis ก็นัดไว้ที่ศาลาหน้าพระมหาเจดีย์หลังได้

สรุปความสำคัญของ Jarvis วัดโพธิ์

1. Jarvis วัดโพธิ์มีทั้งวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยกรองมีทำประพันธ์ทุกประเภท

2. วรรณกรรมทั้งหมดได้รับการเลือกสรรอย่างดีซึ่ง ทำให้ Jarvis วัดโพธิ์มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และทางวิชาการอย่างแท้จริง การกำหนดเนื้อหาความรู้กระทำอย่างเหมาะสม คือเหมาะสมกับความจำเป็นในการดำเนินชีพของตนสมัยนั้น เน้นการพัฒนาบุคคลทุกๆ ด้าน ทั้งพุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา นับว่าเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างถูกต้องและทันสมัย

3. การ Jarvis วัดโพธิ์เป็นการยุติความคลาดเคลื่อนเปลี่ยนแปลงวรรณกรรมเก่าแก่เป็นที่ทางนั้นทั้งหมดและกล่าววิธีการแต่งคำประพันธ์

4. พระราชนัดร์ในการ Jarvis วัดโพธิ์ เป็นวิธีการขยายความเจริญทางด้านศิลปศาสตร์ และอักษรศาสตร์ของสู่สังคม ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับประโยชน์จากการศึกษาศิลปะวิทยา การ

การ Jarvis วัดโพธิ์ในครั้งนั้น ได้ดำเนินไปอย่างมีความมุ่งหมายที่แน่นอน มีระเบียบแบบแผน และด้วยพระปรีชาสามารถเชิงกวีที่สูงส่องประเสริฐ ทำให้การขยายความเจริญทางศิลปะวิทยาการของสู่สังคม ประสบความสำเร็จตามพระราชนัดร์ทุกประการ

กำเนิดการพิมพ์และหนังสือพิมพ์

สมัยคริอญุธยา¹

หมวดสอนศาสตรชาวดรั่งเศสชื่อลานู (Laneau) ตั้งโรงพิมพ์ครั้งแรกในสมัยพระนารายณ์ (พ.ศ. 2205) ที่ตำบลมหาพรหมณ์ ชานพระราชด้านทิศตะวันตก ได้พิมพ์หนังสือสอนศาสตร 26 เล่ม ไวยากรณ์ไทยและบาลี 1 เล่ม พจนานุกรมไทย 1 เล่ม สมเด็จพระนราภรณ์ทรงเห็นคุณประโยชน์ของโรงพิมพ์เป็นอันมาก โปรดให้ตั้งโรงพิมพ์หลวงขึ้นที่ลพบุรี เมื่อราชธานีโกษาปานไปฝรั่งเศสได้ไปดูงานการพิมพ์ด้วย ปรากฏในบันทึกของราชทูตว่า ได้ซื้อเครื่องพิมพ์เข้ามาคราวนั้น 1 เครื่อง

ในรัชกาลต่อ ๆ มา พากหมสอนศาสตรถูกจำกัดการทำงาน ถูกกดขี่จากข้าราชการไทย โรงพิมพ์และหนังสือที่ฝรั่งพิมพ์ถูกปริบและทำลายหลายครั้ง

ในสมัยชนบุรี นาทหลวง คาร์โนล ได้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นอีกที่วัดชันตาครุษ ชนบุรี มีตัวแกะอักษรไทยใช้ไม่นานนัก ส่วนใหญ่ใช้ตัวอักษรโรมันพิมพ์คำไทย

สมัยรัตนโกสินทร์

ราوا พ.ศ. 2361 มิชชันนารีอเมริกันสองสามีภรรยาชื่อ จัดสัน (Judson) เผยแพร่ศาสตรถูกที่พม่า ได้พิพากษามหิดลภาษาไทย และแปลคำสอนคริสตศาสนาเป็นภาษาไทย เพื่อใช้สอนศาสตรในหมู่บ้านคนไทยที่พม่ากว่าด้วยตัวเอง ด้วยความช่วยเหลือของมิชชันนารีอีกผู้หนึ่งคือ约瑟夫·豪 (George H. Hough) ซึ่งมีความรู้พิเศษเป็นช่างพิมพ์ ได้หล่อตัวพิมพ์ภาษาไทยขึ้นและคงใช้พิมพ์คำสอนศาสตรที่เมืองร่างกุง หลังจากนั้นได้ปรับปรุงตัวพิมพ์และแทนพิมพ์ ต่อมาแท่นพิมพ์ภาษาไทยได้ตั้งขึ้นเป็นมาตรฐานที่กัลกัตตาและสิงคโปร์ตามลำดับ ร้อยเอกเจมส์โล (James Low) ได้พิมพ์หนังสือไวยากรณ์ไทยครั้งแรกที่กัลกัตตา ต่อมาหมอบรัดเลย์ได้นำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยเข้ามาในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2378

หมอบรัดเลย์ เป็นผู้คิดตัดแปลงตัวพิมพ์ภาษาไทยให้ดงงามขึ้นกว่าที่จัดสัน และเข้าสูร้างไว้ ระยะแรก ๆ ต้องส่งไปหล่อต่างประเทศ ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2384 จึงสามารถหล่ออักษรไทยขึ้นในกรุงเทพฯ ได้ เอกสารที่พิมพ์ในระยะเริ่มแรกส่วนใหญ่เป็นคำสอนศาสตรของพากมิชชันนารี เอกสารของทางรัฐบาลชั้นแรกที่พิมพ์คือ ประกาศเรื่องห้ามสูบฝิ่นและนำเข้ามาในเมืองไทย พ.ศ. 2382 จำนวนไปปีลิว 9,000 ฉบับ ต่อมาหมอบรัดเลย์ได้ออกหนังสือพิมพ์ภาษาไทย ฉบับแรกชื่อ บางกอกรีคอเดอร์ ออกเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2387 หลังจากนั้นมีหนังสือพิมพ์ภาษาไทยเกิดขึ้นอีกหลายฉบับ

วิวัฒนาการของการพิมพ์และหนังสือพิมพ์ในรัชกาลที่ 3 มีส่วนในการส่งเสริมและแพร่หลายวรรณกรรมไทยเป็นอย่างมาก

¹ สำหรับ จันทร์จิร, วิวัฒนาการ การพิมพ์หนังสือในประเทศไทย

กิจกรรมการน้อมนำ

กีฬาศักย์ในรัชกาลที่ 3 ส่วนใหญ่มีผลงานรวมอยู่ในจารึกวัดพระเชตุพนฯ กีฬางานท่านในงานนั้นยังมีผลงานอื่นที่นำศึกษาอีก ดังจะได้กล่าวต่อไป

พระเจ้าบรม วงศ์เธอสุมเต็จกรรมพระยาเดชาดิกร

ทรงเป็นพระอุรุสในพระบาทสมเด็จพระปุทธรเลศหล้านภาสป ประสูตเมื่อ พ.ศ. 2336 สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 2402 ทรงพระนามเดิมว่าพระองค์ชายเจ้ามัง ทรงกำกับกรมพระอาสาศักดิ์ในเรชากลที่ 2 งานพระนิพนธ์ได้แก่

1. ໂຄງນິຕີຄໍາໂຄສນ (ຈາກງວດພະເຊຸມ)
  2. ໂຄສນຈາກງວດພະເຊຸມ ມາວັດຕ່າງ ຖ້າຮ່ວມກັບກົງຫລາຍທ່ານ
  3. ນິරາມໄປກັບເມືອງເວີ້ງຈັນທິນ ຄໍາໂຄສນ
  4. ຈັນທິກລ່ອມພະເຄວຕ ແລະ ຈັນທິດຸ່ມກົງສັງເວຍ ແລະ ເຮືອງເບີດເຕີສີ

งานพระนิพนธ์ที่มีความสำคัญของจากโกลานิติคำโคลงก็คือ นิราศไปทัพเมืองเวียงจันทน์ ทรงพระนิพนธ์คราวเสด็จไปปราบกบฏเวียงจันทร์ ในกองทัพของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์ พลเสพย์ในรัชกาลที่ 3 แต่งเป็นโคลงสุภาพจำนวน 163 บท พระณนาการเดินทางได้เพียงเมืองสระบูรีเท่านั้นก็หมดบับ นิราศเวียงจันทน์ เลียนแบบนิราศสมัยต้นรัตนโกสินทร์ใกล้ชิดมาก จนขาดลักษณะที่เดียวของนิราศ ซึ่งควรเป็นเรื่องความรักและความตัวของกวีแต่ละคน แต่อย่างไรก็ตามผลงานพระนิพนธ์ทุกเรื่องได้แสดงความสามารถในการใช้คำอย่างเด่นชัด

ตัวอย่างโครงสร้างไปทัพเมืองเวียงจันทน์

ໄວ້ດັງດຽນເນື້ອ	ນາລູໄຣ
ຈັກຈາກສາຍໃຈໃຈ	ສິ້ນວົງ
ສັກຄຳບໍ່ໄປເຄຍໄກລ	ເວັກລ່ອມ ກລິງແມ່
ບຸນຍູກ່ອງກຣມໄດພັ້ນວ	ພລິກໃຫ້ທັນແໜ້ນ
ໂຄມແມ່ຈະແວກຝ້າ	ຝ່າກພິມານ ແມ່ນເຂຍ
ນ້ອຍເທັນເລົງໄປລານ	ສວາກຕິນ
ກວນຄີດຝາກຂັ້ນພານ	ເສີ່ພ ເລ່ານາ
ພຣະນູກີ້ໂອລິນ	ສິ່ງເຄົ້າຢັ້ງແຄລູນ

การหลักประกันคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษา

ทรงเป็นพระอโศกในพระบาทสมเด็จพระปุทธรเลิศหล้านภาลัย ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2334 สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2399 ทรงพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายทินกร งานพระนิพนธ์ที่มี

ชื่อเสียงมากที่สุดคือ เพลงยาวบทสักว่า มีโคลงนิราศเรืองหนึ่งคือนิราศฉะเชิงเทรา จำนวน 177 บท และทรงโคลงถูกตัดตอนใน Jarvis กวัดโพธิ์ด้วย

ตัวอย่าง โคลงนิราศฉะเชิงเทรา

อรเดียวดินฟ้าชื่อ	โฉมหอม แม่เมย
แม้ว่าขุนเข้าจอม	จดไก่สี
เจ้าเมรุแมกนูชนอม	ในศิข-รินทร์นา
เข้าไปย่อยอดให้	แห่งน้องเนาหน
สมปลื้มปลื้มจิตเปลื้อง	ปลิดไกล มาแม่
ปลื้มกลับเปลี่ยนเปลี่ยวใจ	จากเจ้า
ปลื้มสามสิ่งสามไม่น	ศักดิ์หนึ่ง น้อยรา
สองหลีกเปล่าทรงเคร้า	สิ่งปลื้มภามี
รังสฤษดินิราศสร้อย	สายสมร
อนุชัยให้กินกร	ผกอบร้อย
เพี้ยนพากย์เอกสารโถกลอน	ประชัญแต่ง เดิมพ่อ
เล่ห์ສลับกันน้อย	นุ่มเย้ายอนกรรณ

กรณหนึ่น ไกรสาร วิชิต

ทรงเป็นพระโอรส ในพระบาทสมเด็จพระปุทธยอดฟ้าจุฬาโลก - ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2341 สืบัตุธรรมเมื่อ พ.ศ. 2390 ทรงพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายสุทัคโน ทรงเป็นพระเจ้าน้องยาเธอและศิษย์ที่ใกล้ชิดของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ งานพระนิพนธ์ของพระองค์ปรากฏหลายแห่งใน Jarvis กวัดพระเชดุพนฯ เช่น กลองกลบท โคลงกลบท โคลงภาพรามเกียรติ โคลงภาพคนต่างภาษา และโคลงถูกตัดตอน เป็นต้น

กรณหลวงวงศาริราชสนิก

ทรงเป็นพระโอรส ในพระบาทสมเด็จพระปุทธเลิศหล้านภาสี ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2351 ทรงพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายนรวม ทรงเป็นศิษย์ของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ และนำเชื้อว่าทรงเคยเป็นศิษย์ของสุนทรภู่ในตอนปลายรัชกาลที่ 2 เพราะสุนทรภู่กล่าวไว้ใน นิราศเมืองเพชรว่า

“หั้งพี่นางปรางใหญ่เคยให้ผ้า เมื่อครั้งมาสอนบุตรสุดสรรเสริญ”

เจ้าจอมมารดาปรงใหญ่ที่สุนทรภู่กล่าวถึง คือพระมารดาของพระองค์เจ้าชายนรวม¹

งานพระนิพนธ์คือ

¹ ทวีศักดิ์ ภูมิประเทศ และ สมพันธุ์ เลขพันธุ์ พระประวัติและผลงานพระนิพนธ์ของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส และกรณหลวงวงศาริราชสนิก หน้า 109

1. Jarvis วัดเซศุพนฯ บางเรื่อง
2. นิราศสุพรรรณ คำโคลง
3. นิราศพระประชม คำโคลง
4. โคลงจินดามณี
5. เพลงยิว

งานพระนิพนธ์นิราศทั้งสองเรื่อง แม้จะเป็นเรื่องค่อนข้างยาว แต่ไม่เคร่งประภูมิบับ แพร่หลาย โดยเฉพาะนิราศสุพรรรณ ส่วนโคลงนิราศพระประชมนั้น ทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2377 เป็นโคลงสุภาพ 215 บท ร่ายเริ่มเรื่อง 1 บท โคลงนิราศเรื่องนี้แสดงพระปรีชาสามารถ เชิงการนิพนธ์โคลงอย่างเด่นชัด มีโคลงที่ไพเราะให้แนวคิดแปลกใหม่ และรักษาแนวคิดไว้รุ่น เก่าด้วย

ตัวอย่าง โคลงนิราศพระประชม

มองเมืองแม่กม่วงไม้	มองเมีย
ยางเหี้ยบยอดยางเหี้ย	ยาตรายื้อง
คลึงโคลงคล้ำเคล้าเคลือย	คลอนคล่อ
แอ่นแอ่นอกแอบเอ้อง	ออกເອີ້ນອຶ່ງອລ
ทางโყงໂყงເຊື້ອກຮັງ	ເຮືອຈາກ
ເຮືອກໍລ່ວງສຸຂນອນ	ນັບຮ້ອຍ
ຮັກເຮືມທີ່ຕິດດອນ	ດາລສວາກ ອູ້ແມ່
ໃນຈັກຈຸດໂყນຄລ້ອງ	ເຄື່ອນເຂົາຄລອງກຽວ
โคลงจินดามณี เป็นวรรณกรรมแบบเรียน ที่ทรงปรับปรุงจากจินดามณีของพระไหร ธิบดี สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทรงนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2392 ทรงปรับปรุงได้เหมาะสมกับความ มุ่งหมายทางการศึกษาในสมัยนั้น จึงเป็นวรรณกรรมที่ให้ประโยชน์มาก	

เพลงยิวพระนิพนธ์ คือ เพลงยิวสามชาย เป็นบทว่าเทียบเรื่องอิเหนาโถัดอบกัน ฝ่ายชาย 3 คน ฝ่ายหญิง 1 คน นอกจากนี้ยังมีบทพระนิพนธ์ตำรายาน้องจากทรงกำกับกรมหมอใน รัชกาลที่ 4

พระองค์เจ้าอิศรัญญา

ไม่ปรากฏประวัติชัดเจนนัก ทราบแต่ว่าเป็นโหรสมร睥หินอินทรพิพิธในรัชกาลที่ 1 ผนวชอยุ่วัดบวรนิเวศ¹ มีงานพระนิพนธ์สั้น ๆ เพียงเรื่องเดียวแต่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากคือ อิศร

¹ เป็น ณ นคร ปะติหาราษฎร์ส่าหรันกศิกษา หน้า 392

ญาณภาษาอิต เหตุที่ได้รับความนิยม เพราะใช้ถ้อยคำภาษาแสดงความคิดอย่างรุนแรง เปิดเผยความจริงของสังคมอย่างตรงไปตรงมา เรื่องที่กล่าวถึงเหตุการณ์และการกระทำการของผู้มีอิทธิพลในสมัยนั้น จึงทำให้ผู้อ่านในปัจจุบันไม่เข้าใจความหมายของคำกลอนบางตอน

ตัวอย่าง อิศราญาณภาษาอิต

การเมาลากเมายคนนั้นหมัดท่า	สุดรักษาสิ้นวิธีคัมภีร์หม้อ
อันนายคนมิใช่เหล้าเมดพ่อ	แต่ขายอเมื่อนหนึ่งเกาให้เราคัน
.....	.....
瓦สนานไม่คู่เดียงเดียงท่านยก	ถึงมีปากมีเสียงเปล่าเหมือนเด่าหอย
แม่ผีเรือนไม่ดีผีอินพลอย	พูดพลอยพลอยมักไม่ดีอกซึ้ร้า
.....	.....
จังจากเรียกจะระเข้ขันเร่บก	เอามวยกันขึ้นมาว่าเป็นอาเสือ
แมวเป็นอาของพยัคฆ์ชักว่านเครื่อ	ไม่น่าเชือหلانอะไรให้ญี่กว่าอา

พระนรมนตรี (ทรัพย์)

ไม่ทราบประวัติชัดเจน มีชื่ออัญญาในอารีกวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งหมายความว่าเป็นกิจมิฝีปากเป็นที่รู้จัก แต่งเพลงยาวกลับทกบเด็นสามตอน โคลงฤทธิ์ดัดตนอีก ๑ โคลง เพลงยาวทำนองบัตรสอนเท็ทว่าพระยามหาเทพเมื่อครั้งยังเป็นจมีนราชา마ตย์ กีเซื้อกันว่าเป็นสำนวนของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ด้วย งานชิ้นที่เด่นมากคือ บทละครเรื่องระเด่นลันได

เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ทองปาน ปานิกบุตร) ครั้งเป็นจมีนราชามาตย์นั้นเป็นกลอนทำนองเสียดสีที่มีโวหารคมคาย ลึกซึ้ง ทั้งลีลาของกลอนก็เรียบรื่น นับเป็นบทประพันธ์ประเกทล้อและเสียดสี (Satire) ซึ่งมีไม่นานนักในวรรณกรรมไทย

ตัวอย่างเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ

มิเสียทีที่เขามีวาสนา	แต่เห็นเห็นที่ได้เป็นขุนนางมา
ไม่เหมือนราชามาตย์ในชาตินี้	ประกอบหมอดยศศักดิ์และทรัพย์สิน
เจกจีนกลัวกว่าราชเศรษฐี	เมื่อชาติก่อนได้พรของหลวงชี
จึงมั่งมีดูอัศจรรย์ครั้น	เขาชุมบุญเรยกเจ้าคุณราชามาตย์
แต่ร้ายกาจเหมือนยักษ์มังกะสัน	ลงนั่งยังนาว่าเหมือนชาละวัน
ขันบกตกมันเหมือนสิงห์ทอง	จะเข้าวังตั้งโน้เสียสามหน
ตรวจผลอีกทีก็กกักคง	

ห่อผ้ากันน้ำมีพานรอง	หอกสมุดชุดกล้องร่มค้างคาว
ถนนกว้างสี่วัวไม่ได้ พวกร้าวไม่เห็นกลัวหนังหัว pog	กีดหัวไหล่ไกวแขนให้ขัดข้อง ยกสองมือกราบอกรากบดิน
หยุดทีกิมรวมวังนังสูบกล้อง พวกลูกความตามหมอบเที่ยวขอบกาย	คุทำนองกรุงกริงหยิงใจหาย กลัวกัวพระยานายบ้านเมืองดี
เวลาเจ้าคุณออกจากเฝ้า ฝ่ายหมื่นที่คนองร้องล่าลำ	ให้ร้องเรื่องอิเหนาเมื่อเข้าซ้ำ จนท้องน้ำเลื่องลือระบือชา

บทละครเรื่องระเด่นลันได

บทละครเรื่องนี้เพิ่งพบเมื่อพระมหามนตรีถึงแก่กรรมแล้ว

เรื่องระเด่นลันไดเป็นเรื่องล้อเลียน (parody) ตีอัลล้อเลียนชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี สิ่งที่ยิดถือปฏิบัติของสังคม หรือล้อเลียนวรรณคดีเก่า ๆ วรรณกรรมประเภทนี้เป็นของใหม่ สำหรับวงวรรณคดีไทย พระมหามนตรี (กรรพย์) จึงน่าจะได้รับเกียรติเป็นผู้เริ่มต้นงานประพันธ์ ประเภทนี้ในเมืองไทย

เรื่องประเกลล้อเลียนเกิดจากอารมณ์ขันเมื่อเห็นการกระทำ การยกย่องทิดทูนสิ่ง หนึ่งสิ่งใด และการเดินตามรอยกันของคนทั่วไปหรือกี จึงพยายามมองแยกออกจากทางตรงกัน ข้าม ผู้อ่านวรรณกรรมประเภทนี้จะเห็นความผิดธรรมดาวารมชาติ ผิดความนิยมและผิดแบบแผน เกิดอารมณ์ขันในความพลิกแพลงของผู้แต่ง ตามปกติเรื่องประเกลล้อเลียนต้องมีเป้าหมายที่จะ ล้อเช่น ล้อความเคร่งครัดของประเพณีบางอย่าง ล้อความกล้าหาญมีฤทธิเดชของพระเอกหรือ ล้อความงามเลิศเลอของนางเอกในวรรณคดีและบางทีก็ล้อเรื่องจริงในสังคม

เรื่องระเด่นลันได ถ้าว่าโดยเนพะแล้วเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นล้อ “อิเหนา” เห็นได้จาก การตั้งชื่อเรื่อง และชื่อตัวเอก นอกจากนี้ยังกล่าวพาดพิงถึงเรื่องอิเหนาไว้หลายแห่ง¹ เช่น

“อันระตูตุกะคุกับอนงค์	มีใช่วงค์อสัญญาดหวาน
โฉมเฉล้าเจ้าเหมือนบุษบา	จราจุกะควรกับนวนล้อนอง
ถ้าเป็นระเด่นเหมือนเช่นพี่	จึงควรที่ภิรมย์ประสมสอง”
พระมหามนตรี (กรรพย์)	“ไดแนวคิดเกี่ยวกับโครงเรื่อง หรือที่นักประพันธ์สมัยปัจจุบัน
เรียกว่า “วัตถุดิบ” จากเรื่องจริงของแขกขอทานอาศัยอยู่แควเส้าซึ่งช้า มีซึ้กับภรรยาแขกเลี้ยงวัว	

¹ วิทย์ ศิริศรีyanนท์, ดร. วิจารณ์เรื่องระเด่นลันได จุลสารภาษาไทย หน้า 197

จนถึงวิวัฒน์ เป็นที่รู้กันทั่วไป ฉะนั้นนอกจากจะล้อบกล่อมเรื่องอิเหนาแล้ว ยังเป็นการล้อเลียนข่าวสั้งคดีด้วย ในการดำเนินเรื่องผู้อ่านจะสังเกตได้ว่า กวีถือโอกาสล้อเลียนเสียดสีวรรณกรรมของไทยเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะเรื่องจักร ฯ วงศ์ ฯ ที่กำลังแพร่หลายในขณะนั้น ผู้แต่ง ได้นำเอารูปลักษณะและความสามารถของตัวเอกในนิทานมากล่าวในทางตรงกันข้าม เช่นกล่าวถึงบทสรงสนานของพระเอกว่า

“ครั้งรุ่งแสงสุริยันตะวันโดง โถงโถงลงในอ่างแล้วล้างหน้า
เสร็จเสวยข้าวตั้งกับหนังปลา ลงสรรสรงคงคานให้ห้องคล่อง”
พฤติกรรมของตัวเอกตรงกันข้ามกับเจ้าชายในนิทาน “ไม่สอดคล้องกับคำราชศัพท์
ที่ใช้ เช่น

“ทรงสุคนธ์ปนละลายดินสอพอง ชلومสองแก้มคงอย่างเมวครัว

.....
.....

สมประคำดีควยตะพายย่าม	หมดจดุงงามกว่าปันหยี
กุมกระบอกกันหมายจะราวดี	สีอซอร์ลีมาตามทาง”
“พีก์ทรงศักดาภล้าหาญ	แต่ข้าวสารเต็มกระบุงยังแบกไว้
ปลาแห้งที่เอาเข้าเผาไฟ	ประเดี้ยวใจเคี้ยวเส่นออกเป็นจุณ”
ทั้งหมดนี้ พระมหามนตรี (ทรัพย์) เจตนาจะให้ขัดแย้งกับความคิด ความคาดหมาย	
และความนิยมของคนทั่วไป ท่านทำได้ดีจนผู้อ่านเกิดความขับขัน สนุกสนานกับสิ่ง “แหลง ฯ ”	
เหล่านั้น ความสามารถในการมองหาแห่งมุ่มแปลกใหม่ ใช้อารมณ์ขันประกอบกับฝีปากเชิงกลอน	
ที่เป็นเลิศทำให้บทละครเด่นล้นได้มีชื่อเสียงเด่นที่สุดในประเพกคลอนบทละครเรื่องล้อเลียน	

คุณพุ่ม

คุณพุ่ม เป็นพิธีกรของพระยาธรรมนตรี (รุ่ง) เศรษฐราชกานในสมัยรัชกาลที่ 3 ตำแหน่ง พนักงานพระแสง ต่อมากräบบังคมทูลลาออกจากราชการพระป่วย ไปอยู่แพท่าเรือจังที่เนื้อท่าพระ คุณพุ่มมีชื่อเสียงทางด้านการแต่งกลอนสักวามาด้ึงแต่สมัยรัชกาลที่ 3 มีชีวิตอยู่จนถึงรัชกาลที่ 5 เคยเล่นสักวานห้าพระที่นั่งรายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สร้างน้ำบางปะอิน พ.ศ. 2419

คุณพุ่มกล่าวถึงสุนทรภู่ “ไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติตอนหนึ่งว่า
“ครั้งแผ่นดินปืนอุยกุยพระพุทธเจลิค ช้างเผือกเกิดกับสยามถึงสามสาร
เป็นพาหนะพระที่นั่งอลงการ เกิดอาจารย์ท่านครุภู่สุนทร
แกก์แต่งพระอภัยขึ้นไว้ขาย เรื่องนิยายปัจดสยดสยอน”

คุณพ่อมจะเคยเรียนกอลอนกับสุนทรภู่ หรือเป็นเพียงนับถือผลงานไม่ทราบชัด เข้าใจว่าขณะที่คุณพ่อมอยู่แพท่อพระนั้น เป็นช่วงเวลาที่สุนทรภู่บัวชเป็นพระภิกษุและคุณพ่อมคงไม่ทราบข่าวความเคลื่อนไหวของสุนทรภู่มากนัก จึงกล่าวแต่เพียงว่าเป็นกิริสำคัญสมัยรัชกาลที่ 2

กีฬศตรีท่านนี้ มีผลงานทางเพลงยาวหลายบท เป็นบทโถตอบกับเจ้านายชั้นสูงมาก ผลงานทุกชิ้นแสดงฝีปากคมคาย คำรرمกล้า และมันใจตัวเองอย่างไม่ยอมลดราให้แก่ผู้ใด จึงนับได้ว่าเป็นสตรีที่มีประพัติถamyุคของตนผู้หนึ่ง

งานสำคัญ คือเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ คุณพ่อมได้กล่าวถึงประวัติชีวิตของตัวเองแทรกไว้ในเพลงยาวเรื่องนี้ด้วย ตัวอย่าง เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติฯ

ข้าพเจ้าเล่าเป็นข้าฝ่าพระบาท	ธรรมมิกราชบพิตรอดิศรา
คือพระนั่งเกล้ากษัตริย์ฉัตรนคร	โปรดบิตรลือดังหงส์แผ่นดิน
ทรงเลี้ยงเราเข้าระยะที่พระแสง	ต้องจัดแจงจดพระเดชเทวะชัตวิล
เอกสารถัญญับปัญญาหาแผ่นดิน	ช่วยเพิ่มภัยโดยพระบารมี
สมุดแทนแผ่นเพชรเจ็ดกะหรัด	ประจงจัดจกกลอนอักษรครี
สมเด็จพระนั่งเกล้ากษัตริย์ปั้นพี	ไร้เป็นที่โสมนัสแม้การ

คุณสุวรรณ

คุณสุวรรณเป็นนิดาพระยาอุทัยธรรม (กลาง) ราชินีกุลบางช้าง ได้เป็นข้าหลวงของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ บางท่านกล่าวว่า คุณสุวรรณเคยเป็นศิษย์ของสุนทรภู่ด้วย คุณสุวรรณมีชีวิตอยู่มานานถึงรัชกาลที่ 5

งานของคุณสุวรรณ คือ

1. เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประชวร
2. กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวารด์
3. บทละครเรื่องพระมะเหลาไถ
4. บทละครเรื่องอุณรุกว้อยเรื่อง

เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประชวร

เป็นเพลงยาวเล่าเรื่องลงทะเบียดลองมาก ด้วยเหตุที่คุณสุวรรณเป็นข้าหลวงใกล้ชิด การกล่าวถึงเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่หลายท่าน โดยเฉพาะฝ่ายใน จึงถูกต้องเป็นจริง นับเป็นจดหมายเหตุที่มีคุณค่าเรื่องหนึ่ง ประกอบกับคุณสุวรรณชอบพูดตรงๆ และมักรำคาญคนประจบ สophilอเจ้านาย ผู้อ่านจึงมีโอกาสสรุนนิสัยใจคอของบุคคลที่ถูกกล่าวถึงได้อย่างชัดเจน ตอนหนึ่ง คุณสุวรรณเล่าว่า

ประชารพักนี้มีเสียแรงไม่แก้สังว่าคนเอาหน้ามากเหลือว่าเนื้อไข
โ้อพระคุณทูลกระหม่อมสมอใจ
จะเหลียวซ้ายแลขวา ก็ข้าบท
พระญาติวงศ์องค์ไร่ไม่ไปมา

พระคุณใหญ่ยิ่งลั่นคันนา
คอยรับราชพิทักษ์รับรักษา
มีแด่ข้าขอเฝ่าทุกเช้าเย็น

โකมีบุญทูลจอมกระหม่อมแก้ว
มีแต่กรรมทำไว้แต่ไรมา
เห็นแต่คุณอื่นนั่งบนานหน้า

ทั้งผ่องแผ้วปราภูพระยศถา
พระโรคาจึงลำบากยากกระไร
เมื่อหมอมาแล้วไม่มีที่อาศัย

ข้างพยอมอยู่ในห้องก่อผ่องแผ้ว
คุณข้าเล่าก็ยังไส้ดวงนัยน์ตา

เสียงยังแจ้วสะท้านร้องขานจำ
ก์แต่ว่านอนเล่นเหมือนเช่นเคย

กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสววรค์

ไม่เจ็บอกซื่อผู้แต่ง เพราเดื่อเรื่องเสียดสีบุคคลอย่างชัดแจ้งและผู้แต่งคงประสงค์
จะปิดบังชื่อของตนด้วย แต่ลักษณะสำนวนกลอนและเรื่อราวด่อเนื่องกับจดหมายเหตุกรมหมื่น
อัปสรสุดาเทพประชารทุกประการ จึงเชื่อกันว่าคุณสุวรรณเป็นผู้แต่งเรื่องนี้อย่างแน่นอน

เพลงยาวเรื่องนี้ต้องการเสียดสีแค่ให้เจ้าของข้า เคยเป็นหม่อมห้ามของกรมพระราชวัง
บวรมหาศักดิพลเสพย์ ต่อมามีการพระราชวังบวรวา สิ้นพระชนม์ได้มาอยู่ในตำแหน่งกรมหมื่น
อัปสรสุดาเทพ เป็นหม่อมที่ไว้กิริยา เตินไว้จังหวะเยี้ยงย่างอย่างเปิด กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
จึงประทานนามให้ว่า หม่อมเป็ด เพลงยาวเรื่องนี้มีทำนองแต่งเสียดสีอย่างคนไม่ชอบใจกัน คล้าย
เพลงยาวว่าพระยามหาเทพของพระมหานติ (ทรัพย์) ผิดกันแต่ที่เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ด
ดำเนินเรื่องขึ้นมาเป็นเชิงประวัติบุคคล เลือกเล่าแต่ตอนที่ทำเรื่องขำหน่าเท่านั้น มีกล่าวพاد
พิงถึงบุคคลอื่นบ้างเป็นส่วนประกอบ นับได้ว่าเพลงยาวเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมเสียดสี [Satire]
ที่มีขนาดยาวมากเรื่องหนึ่ง

ตัวอย่าง กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสววรค์

“ฝ้าพระบาทจึงพระราชทานนาม ยกจากห้ามขึ้นเป็นจอมเรียกหม่อมเป็ด
ริมฝีปากสู้อกระเหม่าเช็ด หมันผัดพักตร์ผิวผ่องละอองหน้า
ประจงตัดจัดกระลาทีหนาดี

ในเสด็จใช้นางอย่างผู้ดี
แต่ทันตาอันตรายไปหลายซี
ใสเข้าทีแทนฟันทุกอันไป

ในท้องปวดนวดนึงอยู่ในใจ

จะบอกใครก็อดสูดไม่ได้

ครั้นปวดท้องเต็มทันจนสิ้นอาย	ลูกวิงจะไปถ่ายให้ถึงที่
ด้วยเหลือทนพันกระสันพันกวี	ก้าดเรียเสียทีมาตามทาง
.....	.....
.....	ว่ามังมีในห้องของเบรี้ยวหวาน
หม่อมเป็ดดีใจไปลุนลาน	เที่ยวคันคว้าช้านรำคาญใจ
เกลือสินเขาว่าเอาไว้จะทำยา	คิดว่าขันทကกรทั้งก้อนใหญ่
ไม่กันพิจารณาว่าสิ่งไร	หยิบใส่ปากอมเข้าชมชาน"

บทละครเรื่องพระมะเหลาได

เป็นบทละครสั้น ๆ กล่าวกันว่าคุณสุวรรณแต่งเมื่อตอนเสียชีวิต

เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว อาจสรุปได้ว่า คำกลอนที่มีคำแปลง ๆ ไม่มีความหมาย ปนอยู่ด้วยนั้น มีใช่แต่ชื่อพระคุณสุวรรณเสียชีวิต แต่คงแต่งเพราะต้องการประชดการแต่ง กลอนเรื่องจักร ฯ วงศ์ ฯ ที่มีชาดดื่นในสมัยนั้นตามนิสัยชอบประชด เหน็บแหนบผู้อื่น คุณสุวรรณ กองเห็นว่ากลอนนี้หากันจักร ฯ วงศ์ ฯ บางเรื่องฝีปากอ่อน ใช้คำรุ่งรังช้ำ ๆ กัน แม้จะตัดคำออก มากมายก็ยังได้ใจความเท่าเดิม กลอนเรื่องพระมะเหลาในนี้ แต่ละวรค์มีคำที่มีความหมายเพียง 4-5 คำเท่านั้น นอกจากนั้นเป็นคำที่ไม่มีความหมายและส่วนมากเป็นคำรับ-ส่งสัมผัส

น่าสังเกตว่า คำท้ายวรค 3-4 คำนั้น แม้จะไม่มีความหมายอันใดเลย แต่สำเนียงของ คำเหล่านั้นก็พอจะบอกอารมณ์ บทบาทและบรรยายภาคในบทละครได้บ้าง มีส่วนใกล้เคียงกับ คำที่มีความหมาย เช่นเสียงเอ มักจะมีความหมายเกี่ยวกับคด ไม่ตรงทาง เช่น เป๊, เพล๊, เบ๊, เช เสียง “เอ” มีความหมายทำงานของเดียวกัน เช่น แบ๊ แบ๊ แท๊ แท๊ เสียง “ไอ” เช่น ไอ, ไอล, ไส, ไก คุณสุวรรณอาจจะใช้หลักธรรมชาติของภาษาที่กล่าวนี้ในการเลือกคำมาใส่ท้ายวรค์ก็เป็นได

เนื้อร้องกล่าวถึงเจ้านาย เสด็จประพาสป่า พระอินทร์อุ้มสมมเหสีมาให้แล้ว เดินทางกลับบ้านเมือง พบยกษัตริย์กันได้ต่อสู้จนแพ้ชนะก็หมดฉบับเสียก่อน

ตัวอย่าง บทละครเรื่องพระมะเหลาได

โฉมเฉลา	พี่จะเล่าให้แจ้งนะແດກກ່າ
เดิมทีพี่จากมารากกา	มาเที่ยวเล่นป่าນະລາໄຊ
พอย่าคำแสงมະແลงຂອນ	พີຕະຫຼຸດຫຼຸດນອນມະລອນ ໄກ
เป็นກຸສລດລົຈິຕນະລິດໃໝ	ຈຶ່ງໄດ້ເຄີຍຄູ່ນະຄູກອງ

บทบาทเรื่องอุณรุกร้อยเรื่อง

มีนาดายากว่าบทบาทเรื่องพรมะเหลเกิล เริ่มเรื่องว่า “เมื่อนั้นพระอุณรุกรู้รึรัคเมี” แล้วกล่าวถึงตัวละครในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ บันกันไปทั้งอิเหนา พระอสัมภี คาวรามเกียร์ดี กากี สุวรรณหงส์ ไซเชชชู สังข์ทอง ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน พระรถเสน ลักษณ์ วงศ์ ระเด่นลันได มณีพิชัย สังข์ศิลป์ชัย พระสุชน โสร์ต เพชรมองกุญ พิมพ์สารรัค พระลอ โคบุตร จันท์โครบ สิงห์ไตรภพ ฯลฯ

ความคิดแปลงในเชิงขบขัน ตอนที่ถูกใจคนอ่านทั่วไปคือ ตอนแปลงกาย

“ว่าพลางนางแปลงกาย	เป็นองค์สุดาเยวามาลี
รีพลให้กล้ายเป็นโยรา	ไอยราแปลงเป็นคชสาร
พารีแปลงเป็นอาชาชาญ	พระพรหมานแปลงเป็นท้าวราดา
ไกรสรให้แปลงเป็นสิงหาราช	สกุณชาติให้แปลงเป็นปักษา
พระรามเมศแปลงเพศเป็นรามา	พยัคฆาแปลงเป็นพยัคฆี
พระยาครุฑแปลงเป็นสุบรรจนจร	วนรแปลงเป็นกระบี่ศรี
นาคabe็นพระยavageสุก	โภสิยแปลงเป็นท้าวหัสนัยน”
บทบาทเรื่องนี้แสดงว่าคุณสุวรรณมีความรอบรู้เรื่องวรรณคดีและความหมายของศัพท์เป็นอย่างดี	

หนึ่นพระหมสมพัตร (นายมี)

ประวัติของนายมี เป็นปัญหาที่ยังค้นคว้าศึกษา กันไม่ยุติ ส่วนใหญ่ถกความเห็นว่า นายมีเกิดราว พ.ศ. 2330¹ หรืออาจหลังจากนั้นเล็กน้อย ถึงแก่กรรมในปลายรัชกาลที่ 3

นายมีบอกไว้ในเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติรัชกาลที่ 3 ว่าเป็นบุตรพระโทรหา แต่งเพลงยาวถวายตัวพระราศต้องการเปลี่ยนอนาคีพจากช่างเขียนไปเป็นฝ่ายอาลักษณ์

ประวัติชีวิตและการรับราชการ ยับสืบสวนค้นคว้าไม่ได้ เพียงแต่ทราบว่าเคยบวชอยู่วัดพระเชตุพนฯ และคงทำราชการเกี่ยวกับการเดินสวน คือเก็บอาการส่วนใหญ่อยู่รัชกาลที่ 3 จึงได้ตั้งแห่ง “พระหมสมพัตร” บางท่านว่าต่อมาได้เป็นหลวงศุภมาตรา² ปัญหาที่สังสัยกันว่าเป็นคิชช์ย์ สุนทรภู่ด้วยหรือไม่นั้น ยังไม่พบหลักฐานที่เชื่อถือได้

ผลงานของนายมี ได้แก่

- นิราศถลาง
- พระสุบิน ก กา

¹ ส้อม เพ็งแก้ว ปกิณกะภาษาไทย หน้า 23

² แสงโสม เกษมศรี, มร.ว. ประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3 หน้า 188

3. นิราศเดือน

4. เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

5. นิราศพระแท่นดวงรัง

6. นิราศสุพรรณ

นอกจากจะเป็นนักกลอนและนักเลงเพลงยาวแล้ว นายมียังมีชื่อเสียงทางขับเสภาด้วยคุณสุวรรณกล่าวถึงนายมีไว้ในเพลงยาวเรื่องหม้อมเป็ดสารคดว่า นายมีเป็นคนขับเสภาคู่กับครูแจ้ง

“เมื่อเดือนสิบสองตามแจ้งขับรับกับนายมี คลับทองของดีก์หายไป”

นายมีเป็นกวีฝีปากกล้า สำนวนโวหารคอมชาย ตรงไปตรงมา สังเกตจากผลงานกลอนน่าเชื่อว่านายมีเป็นกวีที่แต่งกลอนคล่องแคล่วมาก

ตัวอย่าง สำนวนกลอนของนายมี

“ เพราะโลเกียเจ้ากรรมแท้เขี้ยญ เพอิญเป็นทั่วไปให้โคกศัลย์
ถึงเทวบุตรภุชคงคพสุบรรณ ก็เหมือนกันกับเราที่เคราใจ
ถ้ารักกันลั้นเบรี้ยงดังเสียงฟ้า หูจะชาเสียด้วยดังฟังไม่ไหว
แต่เงินเงียบสิยังอึงคงนึงไป รวมกับไฟใหม่ฟางสว่างโพลง
ถ้าคนอื่นตรึกตรองก็ต้องที่ แต่เรานี้วุ่นวายແບบตายโทาง
ก็มิได้สายสมรนونคลุมโปง ยังคงໂດ่พลอยเข่าน่าเคราใจ ”

(นิราศเดือน)

“ อิอ้วว่าเหล่าเต่าปลา尼จจาเอี่ย
น้องเราเขามิได้ดูด้วยอยู่ไกล อย่าผุดเลยหาไม่ครชมไม่
อิอ้วว่านำเอื้ยนำ้ในลำหัวย ผุดให้ครชมเล่า嫩ะเต่าปลา
ดีแต่ลังเหงื่อไคลในกายา นำ้ไม่ช่วยลังทุกข์ให้สุข
“

น้ำดีเจ้าตุ้นน้ำดีเจ้าตุ้น ”

“ มาถึงหน้าวัดเพลงรังเงว่งวิต
มีตะพาบลูกกรงลงบันได จึงจำได้แน่ใจไม่ผิดเพี้ยน
แต่ก่อนพระวัดนี้ท่านเดีมาก ชื่อขรรนาคซ่างฉลาดข้างวดเขียน
มีคนจำแบบอย่างมาวางเรียน จนซ่างเขียนประเดี่ยวนี้ก็ตีจริง ”

(นิราศสุพรรณ)

“สารพัดที่จะไก้มีได้เห็น
มาทุ่มเทแรงร้ายมิคลายเบา
ต้องเสียรักหักใจอาลัยเหลือ
รำพันเพลงทางมาในวารี

“พระคุณสุดตั้งสมุทรน้ำนมสาวรค์
ได้แย่เข่นชื่นกลืนทิพปิโยธ
ถ้านำมากฝากເដືອເຫີ້ອນนาດ
ກລົວສາລືວິກລົດວິຍະລູຈາຣ
ให้ຕັ້ງກິຈພິຮີວິວາຣີປລາຕ

ເພື່ອຢູ່ເປັນມະນຸຍາມເຄົາ
ມາເຈືອປັນເລື້ອງໂລກໃຫ້ໂສກຄອນ
ຮາໝງງຽງໄດ້ພື້ນໄມ້ສຶ່ງກາລ
ກົກມປະປາທພຣະທີ່ດ້ວຍກ້ຽມສනານ
ທຮງສົງສາຣາຮາໝງງຽງຈະຮ້ອນຮນ
ພຣະສັ້ງມຣາໜ້າໂລກາຫລ”
(ພລັງຍາວສຣຣເສຣີຢູ່ພຣະເກີຍຣຕີ)

ລັກມະນະເນພາະຂອງວຽກງານສມຍຮັບກາລທີ່ 3

1. ວຽກງານເຈົ້າຢູ່ສືບເນື່ອງຈາກຮັບກາລທີ່ 1 ແລະ 2 ມີລັກງານທີ່ແຕ່ງແນວເຊີຍກັນ
2. ກວິກລຸ່ມໃຫຍ້ເປັນຕີ່ຍົດສຳນັກວັດໂພທີ່ ມີແນວກາຣແຕ່ໂດຍເນພາະຄຳປະປັນຮປະເກເກ
ໂຄລັງແນວເຊີຍກັບການສມເດົຈພຣະປຣມານຸຫຼືຕີໂນຮສ
3. ກວິມີອີສະຖາງຄວາມຄືດແລະກາຣແສດງອອກມາກື້ນກວ່າສົມຍົກກ່ອນ ຈຶ່ງເກີດວຽກງານ
ປະເກເສີຍດສີແລະມີວຽກງານສ່ວນບຸຄຄລມາກື້ນ
4. ຄວາມນີຍົມໃນການອ່ານນິຫານຄຳກລອນແລະກາເລີ່ມສກາມີມາກື້ນ
ອາຈກລ່ວມໄດ້ວ່າ ພຣະປາທສມເດົຈພຣະນັ່ງເກລົ້າເຈົ້າຍູ້ຫົວທຽງມີວິທີສົ່ງເສຣີວຽກງານຄົງໃນແນວ
ທີ່ເປັນແປງໄປຈາກຮັບກາລກ່ອນ ຫຼື ໂດຍກະຈາຍຄວາມເຈົ້າຢູ່ວຽກງານທີ່ຈາກຮາໝສຳນັກໄປສູ່ປະ
ໜາຄນ ນັບເປັນວິທີສົ່ງເສຣີທີ່ເໜີມສມກັບກາລເວລາແລະສກາພຂອງສົ່ງຄມສົມຍົນນັ້ນ.

ทดสอบ

จงตอบคำถานต่อไปนี้

1. สภาพเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 3 มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสมัยรัชกาลก่อน ๆ อย่างไร
2. ที่กล่าวกันว่า วรรณกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 พัฒนาในด้านปริมาณนั้น ท่านเห็นด้วยหรือไม่ จงอภิปราย
3. เป็นความจริงหรือไม่ เพียงใด ที่ว่า กวีสมัยรัชกาลที่ 3 มีอิสระมากขึ้น
4. ความมุ่งหมายสำคัญในการจารึกวรรณกรรมที่รัชปोธิน่าจะได้แก่อะไรบ้าง และการจารึกครั้งนั้นประสบความสำเร็จตามความประสงค์หรือไม่ เพราะเหตุใด
5. ความก้าวหน้าด้านการพิมพ์หนังสือไทยเกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของวรรณคดีไทยอย่างไร
6. “โคลงโโลกนิติ มุ่งสอนให้รู้จักตัวเอง รู้จักผู้อื่นและรู้จักโลก” เป็นจริงหรือไม่ แสดงตัวอย่างประกอบคำอภิปราย
7. กล่าวว่ากันว่ากีหlaysท่านในสมัยรัชกาลที่ 3 และที่ 4 ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ท่านมีความเห็นอย่างไร
8. เหตุใดนักวรรณคดีวิจารณ์จึงยกย่องบทละครเรื่องระเด่นล้นที่ดี จงให้เหตุผลประกอบคำอธิบาย
9. “คุณสุวรรณ เป็นกวีผู้หนึ่งที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีความคิดเป็นอิสระ” ข้อความดังกล่าวเป็นจริงหรือไม่
10. จำนวนกลอนของนายมี มีส่วนคล้ายคลึงและข้อแตกต่างจากจำนวนกลอนของสุนทรภู่อย่างไรบ้าง จงเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน